

Улога цивилног друштва у превенцији и спречавању насилног екстремизма и радикализације који воде у тероризам

Водич за Југоисточну Европу

Издавач: Организација за европску безбедност и сарадњу
Беч, август 2018. године
© ОЕБС 2018.

Дизајн и штампа: *red hot <n> cool*
Илустрације: *whitehounе/123rf; macrovector/123rf*

Сва права задржана. Ниједан део ове публикације не сме се умножавати, чувати у системима за претраживање, нити преносити у било ком облику или било којим средствима – електронским, механичким, фотокопирањем, снимањем или на други начин, без претходне писмене дозволе издавача. Ово ограничење се не односи на израду дигиталних или штампаних примерака ове публикације за интерну употребу у оквиру ОЕБС-а, као ни на личну или образовну употребу када се користи у непрофитне и некомерцијалнесврхе, под условом да се на тим примерцима наведе ОЕБС као извор.

ISBN 978-3-903128-30-9
Одељење за транснационалне претње
Секретаријат ОЕБС-а
Wallnerstrasse 6, A-1010 Беч, Аустрија
www.osce.org/atu

Објављивање овог водича је омогућено захваљујући великодушном доприносу Савезног министарства за Европу, интеграције и спољне послове Владе Аустрије. Садржај ове публикације, укључујући ставове, мишљења, налазе, тумачења и закључке који су овде представљени, не одражава нужно ставове донатора. Ова публикација није документ заснован на консензусу.

Секретаријат ОЕБС-а не прихвата било какву одговорност за тачност или потпуност било које информације, за дата упутства или савете, нити за штампарске грешке. Секретаријат ОЕБС-а не може се сматрати одговорним за било какав губитак или штету насталу коришћењем информација садржаних у овој публикацији и није одговоран за садржај екстерних извора, укључујући екстерне веб сајтове наведене у овој публикацији.

Улога цивилног друштва у превенцији и спречавању насилног екстремизма и радикализације који воде у тероризам Водич за Југоисточну Европу

САДРЖАЈ

ИЗРАЗИ ЗАХВАЛНОСТИ	4
ЛИСТА АКРОНИМА И СКРАЋЕНИЦА	5
ПОЈМОВНИК	6
ПРЕДГОВОР	8
РЕЗИМЕ	10
1. УВОД	13
2. КЉУЧНИ КОНЦЕПТИ	17
2.1 Шта је цивилно друштво?	17
2.2 Разумевање насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму	18
2.3 Програми и стратегије у области спречавања и борбе против НЕРВТ-а	20
3. УЛОГА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА У СПРЕЧАВАЊУ И БОРБИ ПРОТИВ НЕРВТ-А	25
3.1 Додата вредност цивилног друштва	25
3.2 Кључни актери цивилног друштва у области спречавања и борбе против НЕРВТ-а (С/БНЕРВТ-а)	27
3.3 Други важни актери у области С/БНЕРВТ-а	32
4. КОНТЕКСТ ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ	39
5. БЕЗБЕЂИВАЊЕ УТИЦАЈНЕ И ДЕЛОТВОРНЕ УЛОГЕ ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА У ОБЛАСТИ С/БНЕРВТ-А: СМЕРНИЦЕ И НОВЕ ДОБРЕ ПРАКСЕ	45
5.1 Главни изазови	46
5.2 Смернице и нове добре праксе	50
6. ЗАКЉУЧАК	63
ЛИСТА ОДАБРАНИХ ОЕБС-ОВИХ ПУБЛИКАЦИЈА	64
ЛИТЕРАТУРА	66

Изрази захвалности

Овај водич је припремила Јединица за борбу против тероризма (ATU) Одељења за транснационалне претње (TNTD) ОЕБС-а под вођством Џорџије Холмер (*Georgia Holmer*), више саветнице за питања борбе против тероризма.

ATU жели да се захвали Адријану Штунунију (*Adrian Shtuni*) (*Shtuni Consulting, LLC*, Сједињене Америчке Државе) за његов допринос у изради и писању овог водича. Драгоцену подршку су такође пружили шеф ATU, Арго Аваков (*Argo Avakov*), као и особље ATU Камила Богно (*Camilla Bognoe*), Јури Фенопетов, (*Yuri Fenopetov*), Агњешка Хејдук (*Agnieszka Hejduk*), Орлиат Кинг (*Orlaith King*) и Катерина Кочи (*Katerina Koci*).

ATU се такође захваљује на сарадњи и повратним информацијама које је пружило особље Присуства ОЕБС-а у Албанији, Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини, Мисије ОЕБС-а на Косову, Мисије ОЕБС-а у Црној Гори, Мисије ОЕБС-а у Србији и Мисије ОЕБС-а у Скопљу, као и другим ОЕБС-овим телима и институцијама које су дале значајан допринос.

ATU се захваљује следећим особама на стручном мишљењу и предлозима датим у процесу стручне рецензије и на састанку Експертске радне групе која је подржала овај пројекат:

Вјачеслав Балан (*Veaceslav Balan*)

Мисија ОЕБС-а у Србији

Елвира Хаџибеговић Бубања (*Elvira Hadžibegović Bubanja*)

Форум МНЕ

Сејаф Хаџић (*Sejjaf Hadzic*)

ОЕБС-ова Саветодавна група младих

Енри Хиде (*Enri Hide*)

Европски универзитет у Тирани

Наим Хоџа (*Naim Hoxha*)

Мисија ОЕБС-а на Косову

Хумера Кан (*Humera Khan*)

Muflehun

Ерик Мантон (*Eric Manton*)

раније запослен у Мисији ОЕБС-а у Скопљу

Афродита Муслију (*Afrodita Musliu*)

Нексус-Грађански концепт (*NEXUS – Civil Concept*)

Ерик Росанд (*Eric Rosand*)

Пројекат превенције:

Организовање против насилног екстремизма

Едит Шлафер (*Edit Schlaffer*)

Жене без граница (*Women without Borders*)

Серкан Серин (*Serkan Serin*)

Мисија ОЕБС-а у Скопљу

Селма Зековић (*Selma Zekovic*)

Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини

Сузана Налтакијан (*Susanna Naltakyan*)

Присуство ОЕБС-а у Албанији

Љуљим Пеџи (*Lulzim Peci*)

Косовски институт за политичко истраживање и развој (*Kosovar Institute for Policy Research and Development*)

Валери Пери (*Valery Perry*)

Мисија ОЕБС-а у Србији

Листа акронима и скраћеница

АТУ	Јединица за борбу против тероризма
БИХ	Босна и Херцеговина
БНЕ	Борба против насилног екстремизма
ЕУ	Европска унија
ИССТ	Међународни центар за борбу против тероризма
ИСАН	Међународна мрежа за акцију цивилног друштва
ИТ	Информационе технологије
НВО	Невладина организација
НЕРВТ	Насилни екстремизам и радикализација који воде ка тероризму
ОДИХР	Канцеларија ОЕБС-а за демократске институције и људска права
ОЕБС	Организација за европску безбедност и сарадњу
ОЦД	Организација цивилног друштва
RUSI	Краљевски институт за безбедност Велике Британије
С/БНЕРВТ	Спречавање и борба против насилног екстремизма и радикализације које воде ка тероризму
СНЕ	Спречавање насилног екстремизма
TNTD	Одељење за транснационалне претње
UNDP	Програм Уједињених нација за развој
UN Women	Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена
UNESCO	Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу

Појмовник

У овом појмовнику објашњени су кључни термини који се користе у овом водичу. Наведене дефиниције служе искључиво за потребе овог водича и не представљају званичне дефиниције ОЕБС-а.

Актери цивилног друштва – Кључни представници заједнице који обухватају жене, младе, лидере заједнице и верске лидере који су у таквој позицији да могу значајно и дугорочно допринети добробити друштва.

Бивши насилни екстремисти – Појединци који су напустили пут насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму и који могу да имају корисну улогу у подизању свести и саопштавању уверљивих контранаратива.

Борба против насилног екстремизма – Проактивне мере за сузбијање настојања насилних екстремиста да радикализују, врбују и мобилишу следбенике за извршавање дела насиља, као и решавање питања одређених фактора који олакшавају и омогућавају врбовање за насилни екстремизам и радикализацију која води у насиље.

Заједница – Жене, мушкарци, друштвене групе и институције које се налазе на истом подручју и/или имају заједничке интересе.

Отпорност – Способност да се пружи отпор, реагује и опорави од широког низа штетних и негативних догађаја.

Приступ укључивања целокупног друштва – Приступ спречавања и борбе против насилног екстремизма за који се залажу креатори политика и практичари и у складу са којим разни сектори и актери цивилног друштва имају улогу у програмима превенције, интервенције и рехабилитације, односно дерадикализације/повлачења.

Програми интервенције – Програми намењени за особе у ризику који се састоје од интервенисања у појединачним случајевима терористичке радикализације пре него што појединац изврши кривично дело. Врсте програма који спадају у ову категорију се понекад називају „силазне рампе“ или „програми за излаз“. Програми подразумевају добровољно учешће и укључују рефералне механизме, психосоцијалну подршку, менторство, теолошку/доктриналну дебату, едукацију и обуку и подршку у погледу запошљавања, итд.

Програми рехабилитације – Програми чија су циљна група појединци радикализовани у смеру насиља и евентуално њихове породице у различитим фазама радикализације. Они се спроводе у затворима и

обухватају програме дерадикализације/повлачења и програме подршке након извршења кривичног дела који су усмерени на рехабилитацију и реинтеграцију учиниоца терористичких дела и страних бораца повратника и њихово поновно укључивање у друштво. Неки од програма нуде образовну и стручну обуку, саветовање, могућности за запошљавање и идеолошку реедукацију, итд.

Програми превенције – Програми чији је циљ да се смањи привлачност насилног екстремизма и изгради отпорност на његов утицај и ширење. Неке од врста оваквих програма су: подизање свести о опасности од насилног екстремизма у школама, кампање информисања јавности и дебате у заједници, разговори у оквиру једне верске заједнице и између различитих верских заједница, изградња капацитета наставника и лидера заједнице за идентификацију појединаца подложних радикализацији и давање подршке тим особама, медијске кампање у којима се шаљу поруке и контранаративи/алтернативни наративи и изградња поверења заједнице у органе за спровођење закона.

Борба против тероризма – Политике, закони и стратегије које развијају државни актери, а спроводе првенствено органи за спровођење закона, обавештајне службе, а понекад и војска са циљем спречавања терористичког удруживања и разбијања терористичких организација.

Рад полиције у заједници – Филозофија и организациона стратегија којима се промовишу партнерства између полиције и јавности ради ефикасније и делотворније идентификације, спречавања и решавања проблема криминала, као и ради решавања проблема који се односе на физичку безбедност, друштвене поремећаје и криминал на нивоу локалне заједнице у циљу побољшања живота за све грађане.

Радикализација која води ка тероризму – Динамични процес у ком појединац постепено прихвата терористичко насиље као могућ, можда чак и легитиман, начин деловања. То постепено може, мада не мора, навести ту особу да заговара тероризам, подржава га или учествује у њему.

Родна перспектива – Свест о различитим потребама, искуствима и статусу жена и мушкараца који су засновани на друштвено-културолошком контексту, те њихово узимање у обзир.

Цивилно друштво – Разноврсна група састављена од цивилних актера, заједнице, формалних или неформалних удружења са широким спектром улога, који се ангажују у јавном животу да би унапредили заједничке вредности и циљеве.

Предговор

Насилни екстремизам и тероризам у данашњем свету представљају комплексне, вишеслојне изазове који нису омеђени границама. Терористичке групе и насилно-екстремистички покрети су мање кохезивни, а опасност је теже разумети и предвидети. Сведоци смо у подручју ОЕБС-а не само напада организованих група, већ и дела насиља која врше појединци самоиницијативно. Неки од актера тероризма су страни борци, док други никад нису напустили своје заједнице. Њихови циљеви, мотиви и оправдавање насиља су различити, као и идеје које их подупиру.

Оваква стварност захтева свеобухватан, прилагођен и међународно координисан одговор. Државе учеснице ОЕБС-а су једногласне у осуди тероризма и насилног екстремизма, али такође у подршци мултидимензионалном приступу који је усредсређен на спречавање насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму (НЕРВТ).

ОЕБС-ова посвећеност спречавању НЕРВТ-а одражава све већу свест и разумевање тога да су делотворне активности борбе против тероризма веома важне, али недовољне без усредсређености на превенцију. Разумевање зашто су појединци спремни да дају живот за насилно-екстремистички покрет или идеју, као и рад на решавању и ублажавању проблема и незадовољстава која их гурају у том смеру, представљају веома важно улагање нашег времена и ресурса. Иако међу креаторима политика у подручју ОЕБС-а постоји већа свест о важности спречавања и борбе против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму (С/БНЕРВТ), и даље нема довољно дијалога, ангажовања и сарадње са цивилним друштвом и другим невладиним актерима у погледу концептуализације, развоја и спровођења делотворних С/БНЕРВТ активности и политика.

Успешне иницијативе у области С/БНЕРВТ-а се заснивају на приступу укључивања целокупног друштва, при чему се користе утицај и рад цивилног друштва, нарочито породица, жена, младих, едукатора, верских лидера и лидера заједница. Овај водич одражава посвећеност

ОЕБС-а пружању подршке важној улози цивилног друштва у спречавању НЕРВТ-а, као и наше разумевање сложености, осетљивости и изазова који прате ову улогу. Водич садржи практичне смернице и корисне основне информације, како за креаторе политика тако и за оне који раде на унапређењу иницијатива цивилног друштва у вези са С/БНЕРВТ-ом.

Јединица за борбу против тероризма (АТУ) Одељења за транснационалне претње у Секретаријату ОЕБС-а представља ресурсни центар за 57 држава учесница ОЕБС-а, операције ОЕБС-а на терену и независне институције и помаже у пружању подршке и испуњавању обавеза преузетих у оквиру ОЕБС-а у вези са борбом против тероризма. Надамо се да ће овај ресурс допринети инклузивним процесима са различитим актерима у развоју програма и стратегија у области С/БНЕРВТ-а. Такође верујемо да ће питања којима се бавимо у овој публикацији помоћи у обликовању конструктивне дискусије и дијалога.

Овај водич је такође регионалног карактера, тј. усредсређен је на Југоисточну Европу. Истакнути су изазови који су специфични за то подручје, као и примери добрих пракси. Друго издање ове публикације бавиће се земљама Средње Азије.

Овај водич је један у низу планираних регионалних водича које издаје АТУ о изазовима у развоју и спровођењу делотворних програма у области С/БНЕРВТ-а. Очекујемо да ће се овај водич, заједно са будућим публикацијама, показати као драгоцен помоћ за креаторе политика и практичаре у читавом подручју ОЕБС-а који раде на подстицању инклузивних приступа миру и безбедности.

Раза Остраускајте (Rasa Ostrauskaite)

Координаторка активности у вези са транснационалним претњама
Секретаријат ОЕБС-а

Резиме

Цивилно друштво је најбоље описати као разноврсну групу састављену од цивилних актера, заједница и формалних и неформалних удружења са широким спектром улога, који се ангажују у јавном животу да би унапредили заједничке вредности и циљеве.

Цивилно друштво има кључну улогу у „приступу укључивања целокупног друштва“ у спречавању и борби против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму (С/БНЕРВТ). Актери цивилног друштва су често добро позиционирани, имају кредибилитет и искуство у раду са одређеним групама, тако да могу помоћи у идентификовању и решавању проблема и незадовољстава који појединце чине подложнијима утицају насилно-екстремистичких група.

Млади, жене и лидери заједница су кључни актери цивилног друштва у активностима које се односе на С/БНЕРВТ због њиховог утицаја и способности да подстакну друштвене промене. Други учесници, као што су медији, органи за спровођење закона, едукатори, истраживачи и приватни сектор, такође могу знатно да допринесу спречавању НЕРВТ-а.

Групе цивилног друштва и други актери, како у Југоисточној Европи тако и на другим местима, суочени су са великим изазовима у развоју и примени делотворних програма у области С/БНЕРВТ-а у које спадају: увођење политичких и законских ограничења; обезбеђивање учешћа у изради политика и стратегија на нивоу владе; обезбеђивање адекватног и одрживог финансирања; изградња унутрашњих капацитета; обезбеђивање личне безбедности; успостављање ефективних партнерстава са владиним актерима.

Постоји неколико практичних корака који могу да помогну у пружању подршке и унапређењу напора владиних актера у развијању плодносних неинструментализованих односа са организацијама цивилног друштва (ОЦД). Они обухватају успостављање флексибилних механизма координације више агенција и кодификовања партнерстава између владиних и невладиних актера кроз раздвајање улога и надлежности.

Капацитет ОЦД-ова се може ојачати разменом добрих пракси у креирању програма С/БНЕРВТ-а, идентификовању и подржавању мање познатих, али кредибилних група, успостављању регионалних мрежа и платформи за сарадњу, као и повезивањем истраживача са практичарима како би се подржао рад заснован на доказима.

1. УВОД

Насилни екстремизам и тероризам у суштини представљају одбијање демократских вредности толеранције, поштовања, инклузије и разноликости које су уткане у саме основе ОЕБС-овог рада. Иако се 57 држава учесница ОЕБС-а суочава са различитим врстама и нивоима опасности које су у вези са транснационалним тероризмом, свака од њих је потврдила своју посвећеност међусобној сарадњи у спречавању и борби против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму (С/БНЕРВТ). Ова посвећеност укључује споразумно признање да „млади, породица, жене, жртве тероризма, верски лидери, лидери у образовању и култури, цивилно друштво и медији могу да учествују у борби против наратива насилног екстремизма који може да подстакне на терористичко деловање, као и у елиминисању услова који погодују ширењу тероризма, нарочито подстицањем међусобног поштовања и разумевања, помирења и мирне коегзистенције различитих култура, као и промовисањем и заштитом људских права, основних слобода, демократских начела и владавине права.”¹

Сарадња са цивилним друштвом у области С/БНЕРВТ-а је у најбољем интересу влада зато што су актери цивилног друштва обично боље позиционирани, имају већи кредибилитет, више знања и искуства у раду са одређеним групама и у стању су да идентификују и решавају незадовољства која појединце чине подложнијима НЕРВТ-у. Важност „приступа укључивања целокупног друштва” у спречавању НЕРВТ-а се, међутим, често боље схвата у теорији него у пракси. У многим земљама, концепти безбедности који обухватају улогу невладиних актера су нови и нису примењени у пракси. Могуће је разумети потребу за истинским партнерством између цивилног друштва и владе, али је то тешко применити у пракси. Да би локални органи на конструктиван начин сарађивали са цивилним друштвом, владе морају обезбедити простор и пружити подршку локалним организацијама и иницијативама да се развијају, те морају послати јасну поруку да владе цене улогу коју појединци, заједнице и цивилно друштво могу да имају у јачању безбедности.

Имајући ово на уму, водич је написан са циљем да подржи безбедносну, конструктивну и утицајну улогу цивилног друштва у спречавању и борби против НЕРВТ-а, улогу која одражава однос са владиним актерима заснован на поверењу и који укључује разумевање заједничке

¹ OSCE MC.DOC/4/15 (4 December 2015)

одговорности за безбедност. Ова публикација је намењена **креаторима политика** који раде на стварању политика, стратегија и акционих планова за спречавање и борбу против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму. Посебан циљ ове публикације је њихово веће уважавање улоге цивилног друштва у С/БНЕРВТ-у, као и подстицање инклузивног процеса концептуализовања и креирања ових политика и стратегија.

Овај водич је такође намењен **актерима цивилног друштва** – организацијама и појединцима – који су ангажовани у спречавању НЕРВТ-а. Водич би требало да помогне да се објасни спектар активности које су релевантне за С/БНЕРВТ и да пружи надахнуће за нове иницијативе које ће бити безбедне, утицајне и одрживе. Идеје и смернице представљене у овој публикацији треба да подстакну дијалог и дискусију о томе како ојачати иницијативе цивилног друштва у погледу С/БНЕРВТ-а.

Овај водич је састављен тако да садржи смернице и примере из Југоисточне Европе, укључујући и оне који су за њу релевантни, јер представља кључно подручје на које је ОЕБС усмерен и на којем спроводи шест операција на терену. У том контексту, *ATU/TNTD* је организовао групу учесника цивилног друштва, представника академске заједнице и других стручњака из региона да пруже увид у изазове и нове добре праксе у овом регионалном контексту. Примери нових пракси истичу добар и важан рад који се обавља у региону.

У следећем поглављу (*Одељак 2*), објашњени су кључни концепти представљени у овом водичу, укључујући цивилно друштво, као и природу и ширину појмова радикализације, насилног екстремизма и тероризма. Овде је такође описан и категоризован спектар политика и интервенција које спадају у домен С/БНЕРВТ-а.

У *Одељку 3* јасно је објашњено зашто је приступ С/БНЕРВТ-у кроз укључивање целокупног друштва кључан, као и у ком смислу је цивилно друштво важно за безбедност. Представљени су и други релевантни актери, укључујући полицију, едукаторе и медије.

Специфично подручје Југоисточне Европе се разматра у *Одељку 4* у ком су описани и јединствени изазови и ситуација у погледу цивилног друштва.

Ослањајући се на меродавне изворе, Одељак 5 садржи јасне, доступне и практичне смернице за активности цивилног друштва у области С/БНЕРВТ-а. У овом одељку истакнуте су нове добре праксе из Југоисточне Европе.

Овај водич се ослања на стручност и искуство стечено у раду операција ОЕБС-а на терену у Југоисточној Европи и надовезује се на претходне публикације ОЕБС-а, нарочито на публикацију *Спречавање тероризма и борба против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму: Приступ путем рада полиције у заједници*. У одељцима *Листа одабраних публикација ОЕБС-а* и *Литература* дат је кратак преглед главних извора и публикација коришћених приликом израде овог водича као корисни алати за оне који креирају политике и програме у области С/БНЕРВТ-а

2. Кључни концепти

2.1 Шта је цивилно друштво?

Иако не постоји прецизна дефиниција, цивилно друштво се углавном схвата као „домен ван породице, тржишта и државе“.^{2,3} Његове компоненте се често објашњавају оним што нису, као што су „невладини“, „непрофитни“ и „некомерцијални“ ентитети, а не оним што заправо јесу. Цивилно друштво је, у принципу, најбоље описати као **разноврсну групу састављену од цивилних актера, заједница и формалних или неформалних удружења са широким спектром улога, који се ангажују у јавном животу да би унапредили заједничке вредности и циљеве**. Актери цивилног друштва обично укључују: лидере заједнице и група; удружења на локалном нивоу, верске лидере и организације засноване на вери; онлајн групе и заједнице друштвених мрежа; међународне и локалне невладине организације (НВО), као и НВО на нивоу заједнице; синдикате и професионална удружења; добротворне и филантропске фондације; академске и истраживачке институције; и групе за рекреацију у заједници.⁴

У зависности од контекста, породица и политичке странке могу се сматрати делом цивилног друштва, али се чешће не сматрају. Иако настоји да обликује политике, законе и правила, цивилно друштво не покушава да преузме контролу над државним органима; стога се јасно разликује од политичких организација и странака који се надмећу за

2 *Report on Activities, July 2005 – August 2006, (Centre for Civil Society, London School of Economics, and Political Science)*

3 *Concept and Definition of Civil Society Sustainability (Center for Strategic and International Studies, 2017)*

4 Европска унија, у недавној публикацији Вишегодишњи индикативни програм за тематски програм „Организације цивилног друштва (ОЦД) и локалне власти“ за период 2014-2020, укључује следеће примере ОЦД-ова: „невладине организације, организације које представљају аутохтоне народе, организације које представљају националне и/или етничке мањине, организације из дијаспоре, организације миграната у партнерским земљама, удружења локалних трговаца и грађанске групе, задруге, удружења послодавца и синдикати (социјални партнери), организације које представљају економске и друштвене интересе, организације које се боре против корупције и преваре и промовишу добро управљање, организације за грађанска права и организације које се боре против дискриминације, локалне организације (укључујући мреже) укључене у децентрализовану регионалну сарадњу и интеграцију, организације потрошача, женске и омладинске организације, еколошке, наставне, културне, истраживачке и научне организације, универзитети, цркве и верска удружења и заједнице, филозофске и неконфесионалне организације, медији и сва невладине удружења и независне фондације.“

контролу над владом. Према томе, политичке странке се генерално не сматрају делом цивилног друштва, мада се понекад сматрају хибридним организацијама цивилног друштва (ОЦД).^{5,6} Слично томе, породица, домаћинства и сродничке мреже су често искључени из домена цивилног друштва и сматрају се делом приватног домена који је усредсређен на интимне и крвне везе.⁷

Традиционално, цивилно друштво делује у физичком простору, али иновације у погледу информационих-комуникационих технологија (ИКТ) у последњих неколико деценија довеле су до нове области ангажовања грађана и суштински промениле начин на који се људи удружују и настоје да унапреде друштвене циљеве. Процењено је да је крајем 2017. године половина светске популације или око 3.819 милијарди људи активно користило интернет.⁸ Међу њима је више од три милијарде активних корисника друштвених мрежа. Ова технолошка револуција довела је до ширења заједница умрежених грађана које превазилазе географске и друштвене поделе. Ове формалне или неформалне мреже имају могућност да брзо ангажују ширу јавност и покрену подршку, скрећући пажњу на иницијативе (позитивне или негативне) које би иначе могле да имају веома ограничен утицај.

2.2 Разумевање насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму (НЕРВТ)

Постоје различите правне, политичке и академске дефиниције и схватања тероризма, радикализације и насилног екстремизма. Ове дефиниције служе различитим наменама и нису увек усклађене, што понекад представља изазов за унапређивање добрих пракси и изградњу међународне сарадње. У принципу, **насилни екстремизам** се односи на насиље које се оправдава екстремном верском, социјалном или политичком идеологијом или је са њима повезано.

5 *Global Civil Society: Changing the world?* (Scholte, J.A., 1999)

6 *Conducting a DG Assessment: A framework for strategy development*(USAID, 2000)

7 Неки политички теоретичари ипак сматрају породицу и сферу дома саставним делом цивилног друштва. Видети *Gender and Civil Society* (Jude Howell, GCS Knowledge Base, 2005).

8 Видети www.statista.com

Концептуално гледано, насилни екстремизам се обично сматра ширим и слојевитијим појмом од тероризма.⁹ У Плану акције за спречавање насилног екстремизма Генералног секретара Уједињених нација наводи се да „насилни екстремизам обухвата ширу категорију појавних облика и да постоји ризик да спајање ова два појма може довести до оправдавања прешироке примене мера за борбу против тероризма, укључујући и против облика понашања који не би требало да буду квалификовани као терористички акти.”¹⁰ Постоје значајни семантички и концептуални изазови у терминологији који се односе на насилни екстремизам и тероризам, посебно из перспективе људских права.¹¹

Радикализација се односи на процес у којем појединац све више прихвата или подржава екстремистичке идеје. То је концепт који се тумачи на различите начине. Понекад се овај термин користи на начин који подразумева директну везу између радикалних идеја и насиља. Ово тумачење је проблематично, не само зато што се неће сви који имају радикалне идеје укључити у насилно деловање или га подржати, већ и зато што је могућност заступања идеја - без обзира на њихову природу - загарантована и заштићена као основно људско право.¹² Право на слободу изражавања штити и ставове које неки могу сматрати радикалним или екстремним и укључује идеје „које вређају, шокирају или узнемиравају државу или било који део становништва”.¹³ Радикалне идеје се такође могу разумети у позитивном светлу, као подстицање корисних друштвених промена. На пример, заговорници општег права гласа и укидања ропства су некада сматрани промотерима радикалних идеја, јер су се супротстављали превладавајућим нормама тог времена.

ОЕБС има посебну, наменски установљену терминологију коју користи за означавање ових концепата: **насилни екстремизам и радикализација који воде ка тероризму (НЕРВТ)**. „Радикализација која води ка тероризму“ се односи на „динамичан процес у којем појединац прихвата терористичко насиље као могуће, можда чак и легитимно, деловање. Ово може, али и не мора, довести особу до тога да заговара тероризам, подржава га или се укључује у његово извршавање.”¹⁴ Овим термином

9 Видети *Countering Violent Extremism Literature Review* by Nasser-Eddine, Garnham, Agostino and Caluya (2011); *Violent Extremism* by Glazzard and Zeuthen (2016); *CVERLT: Ideas, Recommendations, and Good Practices from the OSCE Region*, Neumann (2017).

10 *Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General (United Nations General Assembly Seventieth Session, A/A/70/674)*

11 N Doc. /HRC/31/65 Report of Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism

12 Право на слободу мишљења без узнемиравања и изражавања је заштићено чланом 19. Универзалне декларације о људским правима коју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 1948. године и потврдила чланом 19. Међународног споразума о цивилним и политичким правима који је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 1966. године.

13 ECtHR, *Handyside v. United Kingdom*, Application No. 5493/72, 7 December 1976 [ЕСЉП, Хандисајд против Уједињеног Краљевства, представка бр. 5493/72, 7. децембар 1976. године]

14 *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-policing approach (OSCE TNTD and ODIHR, 2014)*

се наглашава важност разликовања кривичних дела од легалних активности.

2.3 Програми и стратегије у области спречавања и борбе против НЕРВТ-а

Спречавање и борба против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму (С/БНЕРВТ) односи се на спектар политика, програма и интервенција чији је циљ спречавање и борба против екстремизма који је повезан са терористичком радикализацијом. Оквир који је усвојио ОЕБС наглашава везу између радикализације/екстремизма с једне стране, и дела насиља и криминализованог тероризма са друге, те на тај начин јасно истиче важност очувања основних слобода у раду на спречавању ових безбедносних претњи.

У сврху овог водича, С/БНЕРВТ се разликује од борбе против тероризма, јер се не бави терористима или терористичким активностима директно путем истраге, хапшења или кривичног гоњења. Уместо тога, С/БНЕРВТ је усмерен на: (I) спречавање и борбу против процеса радикализације који могу да доведу до тероризма, (II) решавање и смањење незадовољстава и структуралних социјалних, економских и политичких околности које могу да допринесу насилном екстремизму, (III) помагање онима који су већ радикализовани у смеру насиља да се из тога повуку или дерадикализују и реинтегришу у друштво и (IV) изградњу отпорности заједнице на НЕРВТ. Насупрот томе, борба против тероризма се односи на низ активности које пре свега предузимају органи за спровођење закона, обавештајне службе, а понекад и војска, „са циљем спречавања терористичког удруживања и разбијања терористичких организација“.¹⁵ Такође, иако стратегије у области С/БНЕРВТ-а креирају и усмеравају првенствено државни органи, њихово спровођење није ограничено само на владине актере, већ укључује широк спектар других релевантних актера.

Друга слична или преклапајућа терминологија која се користи у међународној заједници укључује: борбу против насилног екстремизма (БНЕ), спречавање насилног екстремизма (СНЕ) и контрарадикализацију (КР). Једна од дефиниција термина борбе против насилног екстремизма је „проактивно деловање ради супротстављања настојањима насилних екстремиста да радикализују, врбују и мобилишу следбенике за извршавање насиља, као и ради решавања питања одређених фактора који омогућавају врбовање за насилни екстремизам и радикализацију која

¹⁵ *Countering Violent Extremism and Radicalisation that Lead to Terrorism: Ideas, recommendations, and good practices from the OSCE Region* (Neumann, OSCE 2017).

води у насиље“.¹⁶ СНЕ је одговарајућа скраћеница која се више користи у оквиру Уједињених нација и међу развојним агенцијама. Она наглашава решавање питања услова погодних за тероризам и основних узрока тероризма, као што су лоша управа, искључиве друштвене структуре и неадекватно образовање.¹⁷ Термин „контрарадикализација“ такође наглашава превенцију и, према једној дефиницији, значи „настојање да се спречи радикализација нерадикализованих делова популације. Циљ је стварање индивидуалне и заједничке отпорности према когнитивној и/или насилној радикализацији кроз различите непринудне начине.“¹⁸ Сви ови термини се у суштини односе на проактивне и превентивне активности.

Спектар активности, програма и врста ангажмана који спадају под С/БНЕРВТ широк је и обухвата активности на међународном, регионалном, централном нивоу, као и на нивоу заједнице и појединца.¹⁹ Конкретне активности су одређене приоритетним областима деловања које су идентификоване у стратешком оквиру сваке владе. Коначно, на врсте приступа и програма утичу, између осталог, природа претње, као и преовлађујуће друштвене норме и политичке околности, структуре управљања, ресурси, капацитети, процене ризика и традиције.

Два уобичајена начина поделе програма у области С/БНЕРВТ-а су по **типу** (јачање свести, обука, стратешка комуникација итд.) или по **функцији** (превенција, интервенција и рехабилитација). Неке врсте програма могу да спадају у више функционалних области. Неки стручњаци сматрају да оквири за смањење насиља уличних банди или модели јавног здравља могу да буду корисни за развој и груписање програма у области С/БНЕРВТ-а.^{20, 21}

16 *Department of State and USAID Joint Strategy on Countering Violent Extremism (U.S. Department of State and USAID, 2016)*

17 *Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General (United Nations General Assembly Seventieth Session, A/A/70/674)*

18 *Preventing Violent Radicalization in America (National Security Preparedness Group, Bipartisan Policy Center, 2011)*

19 *Taking Stock: Analytic Tools for Understanding and Designing P/CVE Programs (Holmer and Bauman, USIP, August 2018)*

20 *Canaries in the coal mine: Interpersonal violence, gang violence, and violent extremism through a public health prevention lens (Eisenman D.P., Flavahan L., 2017)*

21 *Promising Practices in Engaging youth in Peace and Security and P/CVE (USAID, PEPFAR, YouthPower)*

Програми превенције – Програми чији је циљ да се смањи привлачност насилног екстремизма и изгради отпорност на његов утицај и ширење. Неке од врста оваквих програма су: подизање свести о опасности од насилног екстремизма у школама, кампање информисања јавности и дебате у заједници, разговори унутар једне верске заједнице и између различитих верских заједница, изградња капацитета наставника и лидера заједнице за идентификацију појединаца подложних радикализацији и давање подршке тим особама, медијске кампање у којима се шаљу поруке и контранаративи/алтернативни наративи и изградња поверења заједнице у органе за спровођење закона.

Програми интервенције – Програми намењени за особе у ризику који се састоје од интервенисања у појединачним случајевима терористичке радикализације пре него што појединац изврши кривично дело. Врсте програма који спадају у ову категорију се понекад називају „силазне рампе“ или „програми за излаз“. Програми подразумевају добровољно учешће и укључују рефералне механизме, психосоцијалну подршку, менторство, теолошку/доктриналну дебату, едукацију и обуку и подршку у погледу запошљавања, итд.

Програми рехабилитације – Програми чија су циљна група појединци радикализовани у смеру насиља и евентуално њихове породице у различитим фазама радикализације. Они се спроводе у затворима и обухватају програме дерадикализације/повлачења и програме подршке након извршења кривичног дела који су усмерени на рехабилитацију и реинтеграцију учиниоца терористичких дела и страних бораца повратника и њихово поновно укључивање у друштво. Неки од програма нуде образовну и стручну обуку, саветовање, могућности за запошљавање и идеолошку редукацију, итд.

Политика и програми у области С/БНЕРВТ-а које креирају и спроводе владини актери и актери цивилног друштва треба да се баве свим облицима насилног екстремизма, укључујући ултранационалистички, као и крајње десничарски или крајње левичарски екстремизам. Једнако је важно да ови програми штите људска права и да не крше грађанске слободе, посебно слободу мишљења и изражавања, удруживања и вероисповести или слободу на уверење, те да не стигматизују одређене заједнице или групе. Ова права су нарочито у опасности у активностима спречавања НЕРВТ-а и владе морају водити рачуна о томе да сва ограничења која се уводе буду легитимна, неопходна и сразмерна.²² Поред обезбеђивања да програми у области С/БНЕРВТ-а не крше људска права, такође је важно имати на уму да промовисање људских права само по себи представља снажно одвраћање од насилног екстремизма и тероризма.²³

22 *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A community-policing approach* (OSCE TNTD and ODIHR, 2014)

23 *Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General* (United Nations General Assembly Seventieth Session, A/A/70/674)

3. Улога цивилног друштва у спречавању и борби против НЕРВТ-а

3.1 Допринос цивилног друштва

Постоји широк међународни консензус о томе да тзв. „кинетичке“ активности борбе против тероризма, предузете протеклих деценија, нису биле довољне за смањење привлачности екстремистичких идеологија и спречавање ширења насилног екстремизма. Као што је истакнуто у Плану акције Уједињених нација за спречавање насилног екстремизма и различитим стратешким документима кључних међународних организација које раде на питањима безбедности, традиционални инструменти за борбу против тероризма често се баве симптомима, али не и покретачима насилног екстремизма. Владе имају одговорност да осигурају безбедност и поштовање људских права, као и да подржавају владавину права и примењују политику борбе против дискриминације, маргинализације и искључивања. Ово се сматра важним компонентама сваке стратегије за сузбијање опасности од насилног екстремизма.²⁴ Међутим, нека незадовољства која користе насилне екстремистичке

²⁴ *Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General (United Nations General Assembly Seventieth Session, A/A/70/674)*

групе налазе се изван домашаја влада. Актери цивилног друштва су често боље позиционирани, имају већи кредибилитет, више знања и искуства у раду са одређеним групама, те су стога у могућности да помогну у идентификовању и решавању незадовољстава који појединце чине подложнијим НЕРВТ-у.

Разни документи ОЕБС-а усвојени протеклих година, посебно Министарска декларација 4/15, снажно су подстицали државе чланице да раде у различитим секторима и проактивно ангажују цивилно друштво и друге актере у заједници у активностима у области С/БНЕРВТ-а.²⁵ Једна од главних предности усвајања приступа С/БНЕРВТ-у кроз укључивање целокупног друштва је његова инклузивност. Наиме, понекад управо недостатак одговорности владе и друштвена и политичка искључивост подстичу насилни екстремизам. Постоји велики број разлога због којих је цивилно друштво од кључне важности за С/БНЕРВТ:

- Цивилно друштво има **капацитете и искуство** у раду на програмима који подстичу мирна и инклузивна друштва и ублажавају структурне услове који доприносе ширењу насилног екстремизма. Иако ови програми можда не спадају у С/БНЕРВТ, они се често сматрају релевантним за С/БНЕРВТ. Неки од ових програма су усмерени на изградњу мира, реинтеграцију становништва погођеног ратом, добро управљање и владавину права, људска права, права жена и родна питања, међуверски дијалог и трансформацију сукоба, ангажовање младих, превенцију криминала и употребе дроге, итд.
- Напори цивилног друштва често имају ослонац у локалној заједници, **приступ, легитимитет и утицај**, а подстакнути су истинском бригом за благостање и сигурност заједница. То актере цивилног друштва чини поузданим савезницима који су спремни да буду иновативни, разноврсни и спремнији за преузимање ризика у решавању безбедносних проблема својих заједница.
- Цивилно друштво често има **широко познавање** локалне динамике, трендова и покретача насилног екстремизма и представља **најбољи механизам „раног упозорења“** на нове претње. Ово му омогућује обезбеђивање правовремене интервенције и пружање одговора прилагођених окружењу.
- Цивилно друштво често ради са маргинализованим групама, промовише политичко учешће и **обезбеђује начине за решавање**

²⁵ Видети “Strengthening co-ordination and coherence in the OSCE’s efforts to address transnational threats” (OSCE MC.DEC/9/11), “The OSCE role in countering the phenomenon of foreign terrorist fighters in the context of the implementation of United Nations Security Council Resolution 2133” (MC.DOC/5/14), “Preventing and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism” (MC.DOC/4/15), and “Strengthening OSCE efforts to prevent and counter -terrorism” (MC.DOC/1/16).

захтева и проблема. Тако може потенцијално да помогне у смиривању тензија између власти и заједница, супротстави се наративима насилних екстремиста и спречи настојања насилних група да искористе незадовољства у заједници за врбовање.

- Цивилно друштво се може **повезати** на регионалном и међународном нивоу са већом заједницом актера цивилног друштва и практичара који раде у релевантним областима. Његов ослонац у локалној заједници, уз повезаност са широм заједницом, омогућује цивилном друштву размену и усавршавање добрих пракси.^{26,27,28,29}

3.2 Кључни актери цивилног друштва у области С/БНЕРВТ-а

Млади, жене и лидери заједнице, укључујући и верске лидере, кључни су актери цивилног друштва који могу да дају значајне и трајне доприносе спречавању и борби против НЕРВТ-а. Стратешки оквири и документи о политикама који се односе на С/БНЕРВТ све више позивају на већу усредсређеност на ове актере и пружање подршке овим актерима. Посебно су млади и жене препознати као носиоци друштвених промена и као партнери од непроцењивог значаја у активностима у области С/БНЕРВТ-а. Лидери заједнице су од кључног значаја за неговање културе толеранције и отвореног дијалога, као и за рад са рањивим члановима заједнице како би одбацили насилне идеологије.^{30,31}

Млади

Млади су главна мета екстремистичких организација за врбовање и мобилизацију. Без обзира на земљу, вероисповест, социјално порекло или ниво образовања, млади чине друштвену групу која је најрањивија у односу на насилни екстремизам. Психолози ову рањивост приписују бројним факторима, укључујући, између осталог, трагање младих за идентитетом, осећајем смисла, заједништва, сврхом, признавањем и

26 *10 Reasons Why Civil Society Is an Ally and Not an Adversary in the Struggle Against Violent Extremism (Global Solutions Exchange, 2017)*

27 *Engaging Civil Society in Countering Violent Extremism: Experiences with the UN Global Counter-Terrorism Strategy (van Ginkel, ICCT Hague, 2012)*

28 *Friend Not Foe: Opening spaces for civil society engagement to prevent violent extremism (Cortright et al., 2011)*

29 *Barcelona Declaration: Plan of Action of the Euro-Mediterranean civil society to prevent all forms of violent extremism (Observatory to Prevent Extremist Violence, 2017)*

30 *Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General (United Nations General Assembly Seventieth Session, A/A/70/674)*

31 *Council Conclusions on EU External Action on Counter-Terrorism, General Secretariat of the Council, Council of the European Union, Brussels (19 June 2017)*

припадношћу. Њихова природна импулсивност и спремност да преузму веће ризике такође могу да буду фактори који доприносе њиховој склоности ка придруживању групама или покретима који могу да прихватају насиље.^{32,33}

Према томе, млади такође могу да буду један од највећих стратешких извора отпорности према НЕРВТ-у, ако се њиховој енергији, активизму и иновативним идејама пружи одговарајућа подршка и конструктивно усмеравање. План акције Уједињених нација за спречавање насилног екстремизма наглашава важност посвећивања посебне пажње на 1,8 милијарди младих жена и мушкараца који представљају значајне партнере у С/БНЕРВТ-у, те позива државе чланице Уједињених нација да идентификују праве инструменте за подршку и оснаживање младих у борби за мир.³⁴ ОЕБС позива на ангажовање и оснаживање младих кроз: стварање прилика за њихово учешће у јавном животу путем промовисања људских права, дијалога и демократских начела; олакшавање приступа социјалним услугама; повећање образовних могућности и приступ запошљавању.³⁵

Представници младих, активисти, волонтери и млади стручњаци често се ефикасно ангажују у програмима превенције на локалном нивоу (на Интернету и ван њега), тако што укључују своје вршњаке и/или њихове заједнице и подижу свест о потенцијалним негативним последицама терористичких група и дају позитивне алтернативне идеје. Омогућавање дијалога је још једна заједничка област рада за младе. Овај практични приступ пружа могућности за размишљање и конструктивну расправу о темама као што су лични и друштвени развој, образовање, независност, правда, част, идентитети, родне норме, припадност, постконфликтно помирење, итд. Друге теме које треба истражити, а које захтевају консултовање са стручњацима, укључују, између осталог, бављење посттрауматским стресом, дискриминацијом, нетолеранцијом и насиљем у породици.

Жене и родна разматрања

Постоји широк међународни консензус међу креаторима политика и практичарима о томе да је веома важно укључити жене у С/БНЕРВТ и да те напоре треба интензивирати. Њихова централна позиција у међународним напорима за мир и безбедност наглашена је усвајањем Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација о женама, миру и

32 Countering Violent Extremism and Radicalisation that Lead to Terrorism: Ideas, Recommendations, and Good Practices from the OSCE Region (Neumann, OSCE 2017)

33 Youth Engagement to Counter Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: Report on findings and recommendations (Joint OSCE Secretariat and OSCE ODIHR Expert Roundtable, 2012)

34 Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General (UN General Assembly Seventieth Session, A/A/70/674)

35 Preventing and Countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism (OSCE, 2015, Ministerial Declaration MC.DOC/4/15)

безбедности,³⁶ а конкретније, у односу на С/БНЕРВТ, израдом Резолуције 2242 Савета безбедности Уједињених нација (2015.).³⁷

За постизање интензивније ангажованости жена, могу да буду корисни додатни и свеобухватнији приступи на основу којих се истражује родна динамика у вези са терористичком радикализацијом и укључује знање у политику и програмску акцију у области С/БНЕРВТ-а.^{38,39} Род се односи на друштвено конструисане улоге, понашања, потребе и очекивања која се сматрају примереним за жене и мушкарце у одређеном друштву. Сматра се да су ове улоге специфичне за одређено окружење и време и да су променљиве.⁴⁰

Родна перспектива (тј. узимање у обзир разлика између родних улога) важна је у раду на питањима С/БНЕРВТ-а, јер објашњава постојећу динамику моћи у социо-културном контексту (тј. шта се очекује, дозвољава и вреднује код мушкарца или жене, а такође и у процесима одлучивања). Поглед кроз призму родне перспективе даје дубље разумевање тога како се мушкарци и жене различито баве НЕРВТ-ом и како насилни екстремизам различито утиче на њих. Ова врста анализе помаже да се идентификују делотворне могућности ангажовања жена у области С/БНЕРВТ-а. Позитивни утицај родног приступа безбедносним изазовима већ је успешно тестиран. Интеграција родне перспективе и укључивање жена у мировне процесе довела је до значајног повећања ефикасности и одлучности.⁴¹

Истраживање о улози жена у терористичким активностима показује да је погрешно схватање да су жене само жртве или пасивне присталице насилног екстремизма.⁴² Наиме, познато је да жене имају бројне активне улоге у насилним екстремистичким организацијама, од прикупљања обавештајних података, врбовања и мобилизације, до извршавања самоубилачких напада.⁴³ Понекад насилне екстремистичке организације ангажују женске борце као тактичко средство за понижавање и срамоћење мушкараца и вршење притиска да им се придруже, играјући при том на карту мушкости и родних норми.⁴⁴ Објективна процена укључености жена у активности насилног екстремизма у сваком контексту помаже

³⁶ *United Nations Security Council Resolution 1325* (2000) (United Nations, 2000, S/RES/1325)

³⁷ *United Nations Security Resolution 2242* (2015) (United Nations, 2015, S/RES/2242)

³⁸ *United Nations Security Resolution 2242* (2015) (United Nations, 2015, S/RES/2242)

³⁹ *A Man's World? Exploring the roles of women in countering terrorism and violent extremism* (ed. Fink, Zieger, Bhulai, Hedayah and the Global Center on Cooperative Security, 2016)

⁴⁰ *Gender mainstreaming: Strategy for promoting gender equality* (Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women, UN Women, 2001)

⁴¹ *59 A Man's World? Exploring the roles of women in countering terrorism and violent extremism* (ed. Fink, Zieger, Bhulai, Hedayah and the Global Center on Cooperative Security, 2016)

⁴² *Women and Terrorist Radicalization, Final Report* (OSCE Secretariat and ODIHR, 2011)

⁴³ "Escaped Isis wives describe life in the all-female al-Khansa Brigade who punish women with 40 lashes for wearing wrong clothes" (*The Independent*, 2015)

⁴⁴ *From WWI to ISIS, Using Shame and Masculinity in Recruitment Narratives* (START, 2016)

у разбијању родних стереотипа и побољшању разумевања различитих улога које жене могу да имају у области С/БНЕРВТ-а.

Иако се сматрају значајним актерима у области С/БНЕРВТ-а, жене не могу да остваре свој пун потенцијал као носиоци позитивних промена у друштвима у којима су невидљиве у јавном простору и маргинализоване у приватном животу; њихово оснаживање је неопходан предуслов за делотворно ангажовање у области С/БНЕРВТ-а. Истраживања указују на снажну корелацију између оснаживања жена и смањења насилног екстремизма, и обратно, између родне неједнакости и насилног сукоба.⁴⁵ Инклузивно ангажовање жена у области С/БНЕРВТ-а такође захтева да буду укључене и у креирање политике и заступљене у секторима безбедности и спровођења закона. То би обезбедило да њихово укључивање буде истинско, а не селективно и симболично.

Жене могу да утичу на напоре у области С/БНЕРВТ-а као креаторке политика, политичке лидерке, едукаторке, мајке, чланице заједнице и активисткиње. Оне могу да обликују и воде едукативне програме, да се проактивно ангажују у раду са угроженим младима и да стварају снажне контранаративе, посебно када говоре као жртве које су преживеле терористички напад, али и као бивше насилне екстремисткиње. Једна од кључних улога коју могу да имају у области С/БНЕРВТ-а везана је за могућност да раде директно са девојкама и женама које су у ризику од терористичке радикализације или су већ радикализоване, као и са онима које су се вратиле са ратних подручја у иностранству где су можда активно учествовале у насилном екстремизму. Ово је нарочито важно у конзервативним заједницама у којима су комуникација и приступ женама ограничени на друге жене и мушке рођаке.

Важно је такође схватити да очеви имају значајну улогу у области С/БНЕРВТ-а, посебно у укључивању родне перспективе, и да су неопходни за креирање програма у области С/БНЕРВТ-а који се односе на породицу. Због своје утицајне улоге у породичном окружењу, они могу да буду корисни у обликовању позитивних ненасилних концепата мушкости. Ипак, овај потенцијал тек треба да буде потпуно истражен и адекватно искоришћен у програмима у области С/БНЕРВТ-а. Подстицање додатног и детаљнијег истраживања о улози очева, како у омогућавању тако и у ублажавању утицаја насилног екстремизма, био би важан корак ка ефективнијем укључивању родне перспективе у програме у области С/БНЕРВТ-а.⁴⁶

Лидери заједнице

Лидери заједнице могу да имају моћну улогу као посредници између заједница и државних органа. Тако успостављена партнерства су корисна

⁴⁵ *Women and Countering Violent Extremism* (Idris, GSDRC 2017)

⁴⁶ *The Role of Families in Preventing and Countering Violent Extremism: Strategic recommendations and programming options* (Global Counterterrorism Forum, 2016)

у решавању низа питања која се односе на безбедност грађана и која укључују С/БНЕРВТ. Рад са лидерима заједнице на стварању осећаја заједничке сврхе у вези са С/БНЕРВТ-ом представља добру инвестицију за коју је познато да повећава вероватноћу успешних исхода.⁴⁷

Лидерство у заједници није ограничено само на традиционалне стереотипе, те је стога у процесу идентификовања и ангажовања лидера заједнице препоручљиво сарађивати са широким спектром чланова заједнице у смислу старосне доби, пола, етничке припадности и уверења. Верски лидери представљају посебан облик лидерства у заједници, а верске заједнице су међу најорганизованијим цивилним институцијама на свету. Верски лидери нису само духовни водичи, већ и утицајни доносиоци одлука у заједници, с обзиром на то да имају утицај на народ и политички утицај.⁴⁸ Улога верских лидера у С/БНЕРВТ-у тако превазилази домен религиозне доктрине. Осим „теолошких примера за екстремистичка тумачења религије“, могуће је ангажовати верске актере у С/БНЕРВТ-у у свеобухватнијим улогама и искористити њихов утицај за управљање, људски развој и изградњу мира.⁴⁹

Међутим, важно је имати у виду негативне последице коришћења верских актера или актера у заједници за пружање информација или извештавање органа власти о њиховим заједницама. Иако сви треба да водимо рачуна о безбедности, стављање лидера заједнице и верских лидера у позицију дојављивача подрива њихов кредибилитет и позицију унутар заједнице. Коначно, веома је важно препознати да, у неким случајевима, верски лидери заступају нелибералне или чак екстремистичке ставове и промовишу нетолерантне идеје. Ангажовање идеолошки екстремних, али ненасилних верских лидера, може да буде контрапродуктивно у области С/БНЕРВТ-а.

Лидери заједнице могу да имају утицај у разним активностима, од ране фазе превенције до рехабилитације и реинтеграције насилних екстремиста који су учиниоци кривичних дела и страних бораца повратника. Као актери са кредибилитетом и јединственим знањем о томе које поруке имају одјека код рањивих чланова заједнице, они могу да буду веома успешни у преношењу алтернативних наратива. Посебно могу да искористе свој ауторитет, кредибилитет и блиске везе са члановима заједнице како би младе подучавали о вредностима мира и толеранције, те код њих изградили отпорност на поруке мржње.⁵⁰

47 *Ankara Memorandum on Good Practices for a Multi-Sectoral Approach to Countering Violent Extremism (Global Counterterrorism Forum, 2012 and 2013)*

48 *Engaging Religion and Religious Actors in Countering Violent Extremism (Mandaville and Nozell, USIP 2017)*

49 *Ibid.*

50 *Civic Approaches to Confronting Violent Extremism: Sector recommendations and best practices (Barzegar et al., Report financed by the European Union, Georgia State University, British Council and Institute for Strategic Dialogue, 2016)*

3.3 Други важни актери у области С/БНЕРВТ-а

Ефективност приступа С/БНЕРВТ-у кроз укључивање целокупног друштва у великој мери зависи од активног и континуираног учешћа широког спектра актера у његовој примени. Поред кључних актера цивилног друштва описаних у претходном тексту, други важни актери укључују едукаторе/наставнике, органе за спровођење закона, научне раднике/истраживаче, бивше насилне екстремисте, сектор информационих технологија и друштвених мрежа, новинаре и медијске стручњаке. Такође је важно препознати утицај контрапродуктивних актера у заједници, као и формалних или неформалних организација у заједници које би могле да имају негативан утицај на програме у области С/БНЕРВТ-а. У наставку је детаљније представљен низ актера који могу да имају директан и позитиван утицај на терену.

- **Едукатори/наставници/школе** - Школе су посебно подложне утицају НЕРВТ-а, јер су то средишта друштвене интеракције у којима се млади сусрећу док граде личне и друштвене идентитете. Едукатори, као практичари и лидери на првој линији, кључни су за спречавање насилног екстремизма, не само због њихове способности да преносе знање којим могу да утичу на погледе на свет и систем вредности ученика, већ и зато што могу да препознају оне који су подложни утицају и којима је потребна подршка. Обучавање наставника, да би разумели ризике НЕРВТ-а и приступили ситуацији на одмерен и конструктиван начин, представља важну инвестицију. Они такође могу да подрже активности у области С/БНЕРВТ-а израдом наставних планова и програма и уџбеника којима се подстиче поштовање различитости и промовишу ненасилне друштвене норме. Едукатори такође могу да имају важну улогу у активностима рехабилитације и реинтеграције кроз обезбеђивање стручног образовања и програма за побољшање когнитивних вештина за насилно-екстремистичке учиниоце кривичних дела како би их припремили за поновно укључивање у друштво.⁵¹

Међутим, важно је указати на то да је образовање инструмент који се може употребити за постизање корисних или штетних резултата, те иако су едукатори у јединственој позицији да утичу на размишљање и понашање својих ученика, не мора да значи да је то увек конструктивно. Едукатори и образовне институције који заступају искључиве ставове и толеришу насиље било које врсте не би били одговарајући партнери у С/БНЕРВТ-у.⁵²

⁵¹ Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders (Global Counterterrorism Forum, 2012)

⁵² Preventing Violent Extremism through Education: A guide for policy-makers (UNESCO, 2017)

- **Спровођење закона/рад полиције у заједници** – Полицијске службе су одговорне за одржавање јавног реда и безбедности. Рад полиције у заједници заснован је на „партнерству и сарадњи између полиције и заједнице у циљу делотворнијег и ефикаснијег идентификовања, спречавања и решавања проблема криминала, страха од криминала, питања физичке безбедности и заштите, друштвених поремећаја и криминала на нивоу локалне заједнице, како би се унапредио квалитет живота за све”.⁵³ У контексту С/БНЕРВТ-а, постоји претпоставка да ће блиска сарадња између органа за спровођење закона и заједница којима служе довести до смањења тензија и незадовољства, побољшања могућности за раније интервенисање у процесу терористичке радикализације, као и до смањења опасности по јавну безбедност и стварања отпорних заједница.

Оваква партнерства су дугорочна улагања која захтевају стрпљење и сталан рад на терену и ангажовање заједнице. Стручњаци истичу да постоји већа вероватноћа да ће ти напори довести до правих резултата ако састав полиције која ради на терену одражава расну, етничку и верску разноликост заједница којима служи. Осим тога, креирање јасних и транспарентних политика којима се одвајају послови рада на терену и ангажовања заједнице од послова прикупљања података и кривичних истрага у великој мери утиче на очување поверења и повећање ефективности полицијског ангажмана у области С/БНЕРВТ-а.⁵⁴ Саветодавни одбори у заједници или савети за безбедност показали су се ефикасним форумима за покретање и решавање релевантних питања везаних за С/БНЕРВТ. Ово су такође корисне и транспарентне платформе на којима се цивилно друштво и лидери заједница могу ангажовати и пружити повратне информације органима за спровођење закона о активностима које су у току и координисати евентуалне интервенције.

- **Научни радници/истраживачи** - Ефективност политика у области С/БНЕРВТ-а је неодвојиво повезана са квалитетом истраживања и анализе на којима се заснива њихова израда и који усмеравају програмске активности. Због тога је од стратешког значаја укључивање искусних истраживача, експертских организација и академских институција, како у процесу креирања политика, тако и у процесу спровођења програма у области С/БНЕРВТ-а. Ако су истраживачке активности у вези са С/БНЕРВТ-ом засноване на доказима и ако се ослањају на јасно одређене технике и објективне методологије процене, постоји већа вероватноћа да ће се прецизно утврдити основни узроци и динамика трендова терористичке радикализације. То затим може помоћи у стварању делотворних одговора.

⁵³ *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A community-policing approach* (OSCE TNTD and ODHR, 2014)

⁵⁴ *The Challenge and Promise of Using Community Policing Strategies to Prevent Violent Extremism: A call for community partnerships with law enforcement to enhance public safety*, Final Report (Schanzer et al., NCJRS, 2016)

Међутим, адекватни истраживачки капацитети нису увек доступни, те стога владини актери треба да размотре могућност укључивања обуке и изградње капацитета за истраживаче као једну од основних активности у области С/БНЕРВТ-а. Квалитет истраживања зависи и од приступа информацијама. Стога, омогућавањем што систематичнијег и чешћег приступа истраживача релевантним и поузданим подацима, креатори политика и државни органи би допринели прецизнијим проценама и бољим политикама. Још један корак у развоју стратешког приступа С/БНЕРВТ-у би било успостављање форума за политике на којима би се разматрали приоритети у погледу политика, делили резултати истраживања и омогућиле редовне размене информација између истраживача, креатора политика и практичара.

- **Бивши насилни екстремисти** – Постоје могућности и ризици повезани са укључивањем бивших насилних екстремиста, тј. појединаца који су престали да се ангажују у НЕРВТ-у, у активности у области С/БНЕРВТ-а.⁵⁵ Због тога што имају директно искуство са процесом терористичке радикализације (и евентуално врбовања и мобилизације), они могу добро да разумеју процес и имају користан увид у то како га спречити. Њихов статус као појединаца који су подржали активности везане за тероризам или у њих били укључени, може им дати већи кредибилитет код особа у ризику, што их потенцијално чини легитимнијим и делотворнијим у слању порука против насилног екстремизма. Могу се повезати на дубљем и личном нивоу. Делећи своје приче и искуства, они могу да помогну да насилни екстремистички наративи изгубе своју привлачност и могу да покажу да је могуће напустити пут насиља и поново изградити нови живот. Стога, бивши насилни екстремисти могу да имају корисну улогу у широком спектру активности у области С/БНЕРВТ-а, од подизања свести и преношења веродостојних контранаратива до подршке програмима ОЦД-ова који су усмерени на одвајање или рехабилитацију и реинтеграцију осуђиваних насилних екстремиста.

Ипак, мали број оних који се повуку из екстремистичких окружења спремни су и способни да учествује у активностима у области С/БНЕРВТ-а, а када то и учине, потребна им је темељна обука, подршка и надзор. Такође, повлачење из насилног екстремизма није линеаран, већ трајни процес и постоји константан ризик од повратка. Један од главних недостатака ангажовања бивших насилних екстремиста у подршци програмима дерадикализације/повлачења јесте да, понекад, упркос одустајања од активног насиља, настављају да заступају ставове који промовишу нетолеранцију, чиме се подривају напори других људи

⁵⁵ Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A community-policing approach (OSCE and ODIHR, 2014)

у циљу њихове рехабилитације.⁵⁶ Коначно, бивши насилни екстремисти могу да буду најпогоднији за допунске улоге у С/БНЕРВТ-у након темељне обуке, редовних провера и процена ризика.⁵⁷

- **Сектор информационих технологија и друштвених мрежа (ИТ)** – Револуција интернета и друштвених мрежа укљонила је традиционалне комуникационе баријере, стварајући међусобно повезанији свет. Насилне екстремистичке организације су препознале моћ платформи друштвених мрежа и њихове непревазиђене могућности допирања до људи, па су их искористиле за инспирисање, врбовање и мобилисање подршке, вођење психолошког рата, подстицање и координисање напада и за прикупљање новчаних средстава. Ове платформе користе се као пропагандно оруђе подједнако важно као смртоносно оружје које се користи на бојном пољу. С обзиром на широку стратешку и тактичку примену интернета и друштвених мрежа од стране насилних екстремиста, ИТ сектор има кључну улогу како у онемогућавању злоупотребе платформи тако и у подршци иницијатива цивилног друштва у области С/БНЕРВТ-а.

Већина главних платформи друштвених мрежа током протеклих година повећала је активности откривања злоупотребе на мрежи и говора мржње, што је довело до уклањања великих количина интернет садржаја којима се промовише насилни екстремизам. Ове активности се морају пажљиво спроводити у оквиру параметара закона који штите слободу говора. Један проактивнији приступ, у односу на тренутни реактивни приступ, могао би довести до још бољих резултата. ИТ компаније имају технолошке капацитете и ресурсе да развију, у партнерству са организацијама цивилног друштва и младима са знањем у области информационих технологија, прилагођене комуникационе стратегије и кампање које се супротстављају насилним екстремистичким наративима и промовишу културу толеранције, дијалога и забране дискриминације. Оне такође могу да подстакну и подрже истраживања о злоупотреби и експлоатацији интернета и платформи друштвених мрежа од стране насилних екстремистичких организација и тако помогну креаторима политика да развију делотворнија решења. Остале активности могу да се усмере на оснаживање жртава да се укључе у рад у области С/БНЕРВТ-а, обезбеђујући им онлајн форуме на којима могу да поделе своје приче.⁵⁸

- **Медији/репортери** - Интернет револуција је у последње две деценије преобликовала медијско окружење у ком средства масовне комуникације

⁵⁶ *Returning Foreign Fighters and the Reintegration Imperative* (Holmer and Shtuni, United States Institute of Peace, 2017)

⁵⁷ *Dos and don'ts of involving former in PVE/CVE work* (RAN C&N and RAN Exit, 2017)

⁵⁸ *Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General* (United Nations General Assembly Seventieth Session, A/A/70/674)

више нису једини домен професионалних новинара. Традиционални медији се све више боре за простор извештавања са мањим порталима, а идентификација поузданих извора представља све већи изазов. Начин на који се питања и инциденти везани за насилни екстремизам представљају у медијима има огроман утицај на динамику заједнице, сигурност и активности у области С/БНЕРВТ-а. Пристрасно извештавање може поларизовати заједнице, промовисати нетолеранцију и мржњу и ојачати или погоршати факторе који погодују терористичкој радикализацији. Иако основни принципи етичког новинарства нуде добар оквир за професионално медијско извештавање, извештавање о осетљивом питању као што је насилни екстремизам захтева већу информисаност о законима који се односе на право на приватност и претпоставку невиности.

Улога одговорних, објективних и професионалних новинара који извештавају о С/БНЕРВТ-у није ограничена само на то да буду ватрогасци „дигиталних пожара“⁵⁹ изазваних погрешним информацијама или злонамерним дезинформацијама. Новинари и медијска удружења могу да користе своје стручно знање за обучавање актера цивилног друштва о стварању и ширењу утицајних алтернативних порука и контранаратива, информативних кампања и културолошки сензитивних материјала о С/БНЕРВТ-у.⁶⁰ Они такође могу да пруже простор и појачају позитивне поруке у заједници. Осим тога, активности изградње капацитета медијских радника могу се усмерити и на стицање знања о терминологији и основним начелима С/БНЕРВТ-а, као и на практичне смернице о избегавању индиректне промоције насилног екстремистичког садржаја, слика или порука у извештавању, сензационалистичког или провокативног речника или стигматизације појединих етничких или верских заједница.

- **Нелиберални актери цивилног друштва** – Нелиберални актери цивилног друштва - Рад организација цивилног друштва је врло често конструктиван и резултира активностима и програмима који промовишу добро управљање и борбу против корупције, владавину права, заштиту људских права и хуманитарну помоћ. Међутим, важно је признати да цивилно друштво и организације у заједници не покушавају увек и искључиво да унапреде мир, друштвени напредак и забрану дискриминације. На пример, неке организације у заједници покушавају да промовишу расистичке и дискриминаторске циљеве.⁶¹ У неким случајевима, удружења грађанског друштва промовишу класно друштво и класне предрасуде, хомофобију, сексизам или угњетавање особа са инвалидитетом. У другим случајевима, познато је

⁵⁹ *Digital Wildfires in a Hyperconnected World* (World Economic Forum, 2013)

⁶⁰ *Mightier than the sword? The role of the media in addressing violence and terrorism in South Asia* (Center on Global Counterterrorism Cooperation, 2013)

⁶¹ *Towards a Global Polity: Future trends and prospects* (Higgott, Morten Ougaard, ed., Routledge, 2002)

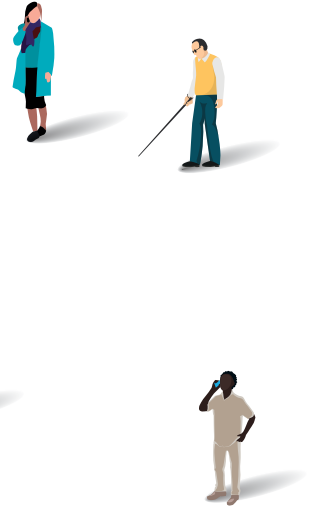
да су организације засноване на вери подстицале насиље засновано на расној, етничкој, националној или верској припадности.

У операцијама борбе против тероризма откривено је да су субјекти који понекад функционишу формално или неформално као тзв. културна удружења, омладински форуми или верске добротворне организације били укључени у активностима везане за тероризам или су застрашивали и бирали као жртве активисте и истраживачке новинаре који пишу против насилног екстремизма или га разоткривају. Емпиријска истраживања указују на то да су ове групе са маргине често деловале у заједницама са несразмерно високим стопама учешћа у насилним екстремистичким активностима.⁶² Иако их је полиција евидентирала, многи од њих нису прекинули своје активности, него су се прилагодили и почели деловати на скривенији начин. Веома је важно узети у обзир присуство, мотивацију и активности ових актера приликом креирања и спровођења активности у области С/БНЕРВТ-а да би се побољшала њихова делотворност, утицај и сигурност. Међутим, владе морају имати јасне доказе о криминалним активностима и намерама таквих организација пре него што интервенишу да би се избегло неправедно или непримерено ограничавање деловања ових група само зато што заступају супротне ставове или изражавају неслагање.

⁶² *Dynamics of Radicalization and Violent Extremism in Kosovo* (Shtuni, USIP, 2016)

4. Контекст Југоисточне Европе

Током протеклих неколико деценија потигнуто је много у Југоисточној Европи у смислу развоја динамичног и плуралистичког цивилног друштва. Упркос сталним изазовима, грађанско друштво се чврсто позиционирало на челу покрета који се залажу за друштвене промене у настојањима да се регион што пре удаљи од своје ауторитативне прошлости обележене ратовима и крене путем демократске трансформације и помирења. Број и разноликост ОЦД-ова стално се повећавају, што не мора бити показатељ њихове ефективности, али указује на њихову распрострањеност. Њихове активности су разноврсне и односе се на изградњу мира, стабилизацију, постконфликтна питања, демократизацију, добро управљање и владавину права.

Велики број ОЦД-ова је основан након оружаних сукоба деведесетих година прошлог века у региону, првенствено ради спровођења програма хуманитарне помоћи и реконструкције финансираних из иностранства. Неки од ових ОЦД-ова су се постепено претворили у субјекте специјализоване за пружање подршке доброј управи и за промовисање транспарентних и одговорних јавних институција; касније су настале организације које су биле усмерене углавном на промовисање права младих, жена и мањина и дале свој допринос у процесу придруживања Европској унији.⁶³

Упркос својим постигнућима, цивилно друштво у Југоисточној Европи одражава неке од структуралних проблема друштава у којима делују. Иако се конкретни проблеми разликују у земљама у региону, цивилно друштво у Југоисточној Европи понекад се описује као расцепкано и етнички подељено, недовољно засновано на чланству, претерано зависно од финансијске и политичке подршке међународних донатора, те се сматра да

⁶³ "Public Pulse Analysis Perceptions of Civil Society in Kosovo" (UNDP, 2016)

недовољно одражава и решава приоритетне проблеме у својој заједници.
64,65,66

У проценама међународних организација могу се наћи неки исти закључци. Индекс одрживости цивилног друштва Агенције Сједињених Америчких У проценама међународних организација могу се наћи неки исти закључци. Индекс одрживости организација цивилног друштва Агенције Сједињених Америчких Држава за међународни развој (*USAID*) мери снагу и одрживост сектора цивилног друштва и његовог целокупног нивоа развоја. То се постиже анализом седам кључних компоненти: правног оквира, организационог капацитета, финансијске одрживости, заговарања, пружања услуга, инфраструктуре и слике у јавности. Према Индексу одрживости организација цивилног друштва из 2016. године, укупна одрживост у Југоисточној Европи није се побољшала у последњој деценији. Области у којима ОЦД-ови имају најбоље просечне оцене јесу инфраструктура и заговарање, док је финансијска одрживост константно најниже оцењивана, уз навођење сталне зависности од страних донатора, што и даље представља „Ахилову пету“ ОЦД-ова у Југоисточној Европи.⁶⁷

Иако у мањем обиму, у региону је дошло и до појаве „нелибералног грађанског друштва“ које представљају групе које заступају ултранационалистичке и нетолерантне ставове или које селективно прибегавају неким облицима дискриминације, док истовремено доследно игноришу (а понекад и подржавају) друге укорењене предрасуде или облике екстремизма.⁶⁸ У неким другим случајевима, популистички политички актери користе државне медије или друге медијске платформе за критиковање цивилног друштва и оптуживање ОЦД-ова да су страни плаћеници и да подривају националне интересе. Иако су овакве појаве често директна манифестација регионалне динамике која прелази политичке границе, оне су и одраз ширег глобалног тренда пропадања демократских вредности и основних слобода.^{69,70}

Експертска радна група за С/БНЕРВТ у Југоисточној Европи, која се састала на позив *TNTD /ATU*-а за потребе састављања овог водича, идентификовала је низ изазова и могућности за побољшање са којима се суочавају ОЦД-ови у региону:

64 “Mapping study of civil society organizations in BiH” (EPRD Policy & Development, 2016)

65 *Monitoring Matrix on enabling environment for civil society development* (Kosovo Civil Society Foundation, 2016)

66 *Civil Society and Transitions in the Western Balkans (New Perspectives on South-Eastern Europe)* (Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2013)

67 *2016 CSO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia* (USAID, 2017)

68 *Civil Society and Transitions in the Western Balkans (New Perspectives on South-Eastern Europe) 2013th Edition*

69 “Supporting civil society in Eastern Europe and the Western Balkans” (The German Marshall Fund of the United States, 2018)

70 Корисна литература о овој теми: “The Responsibility of States: Protection of human rights defenders in the OSCE Region” [Одговорност држава: заштита бранитеља људских права у подручју ОЕБС-а.]

- **Легитимност и кредибилитет ОЦД-ова**

Један од најчешће наведених изазова се односи на питања недовољног легитимитета и кредибилитета који произлазе из нејасних циљева неких организација, опортунистичког позиционирања и понекад претераних политичких аспирација.

- **Однос између ОЦД-ова и владе**

Узимајући у обзир да је, генерално гледано, однос између влада и цивилног друштва знатно побољшан услед узајамне спремности за сарадњу, стручњаци су ипак приметили да се ОЦД-ови не третирају увек као конкретни партнери и да нарочито улога омладинских организација није довољно истакнута. Недостатак капацитета ОЦД као и директне комуникације цивилног друштва са владиним актерима отежавају развијање значајнијег и кооперативнијег односа.

- **Координација наспрам контроле у сарадњи ОЦД-ова и влада**

У блиској вези са горенаведеним, важно је успоставити солидан канал координације између ОЦД-ова који делују у области С/БНЕРВТ-а и владе, како би се повећала транспарентност и обезбедила ефективност. Међутим, стручњаци наглашавају да постоји танка линија између координације и контроле, те се стога прибегава повлачењу како би се спречило да владе усмеравају или превише надзиру пројекте.

- **Умрежавање и сарадња између ОЦД-ова**

Стручњаци су приметили да сарадња између ОЦД-ова у региону варира у зависности од специфичног окружења у ком делује сваки од ОЦД-ова, али да је општи ниво директне комуникације и сарадње често недовољан и редак. Мреже цивилног друштва се често помињу као добра пракса, али су квалитетне регионалне везе ретке. Иако се актери цивилног друштва често сусрећу на конференцијама, не ангажују се често у заједничком спровођењу пројеката.

- **Дуплирање активности**

Стручњаци су нагласили да не недостају нове идеје и иницијативе у области С/БНЕРВТ-а, али да склоност ка успостављању нових структура и наменских платформи за сваки изазов може да буде неефикасан, поготово ако већ постоје неки релевантни капацитети. Локални савети за безбедност су у више наврата наведени као корисни инструменти ангажовања у контексту С/БНЕРВТ-а.

- **Проблеми у погледу репутације и личне безбедности**

Постоје и проблеми у погледу репутације и личне безбедности у вези са ангажовањем у области С/БНЕРВТ-а, нарочито ако се ОЦД означи као таква. Из страха од угрожавања угледа и безбедности, али и због потенцијалних правних одговорности који могу произаћи из рада са радикализованим појединцима или особама осуђеним за кривична дела тероризма, многи ОЦД-ови се нерадо ангажују на овом пољу.

- **Питања терминологије**

Неки експерти су указали на постојање термина који се не могу добро превести у контексту региона, као што су „лидери заједнице“ и „лидери младих“. Затим, „супротстављање насилном екстремизму“ је преведено као „борба против насилног екстремизма“ на свим локалним језицима Западног Балкана. Међутим, учесници су такође навели да овај проблем не треба решавати стварањем нових термина или усвајањем терминологије специфичне за одређени језик, већ пружањем контекстуалних објашњења и примера.

- **Недостатак приступа**

Веома конзервативне заједнице ретко пружају прилику ОЦД-има да сарађују са њима. Верски лидери, који уживају већи кредибилитет од других у одређеним заједницама, могу да буду погоднији за рад у оваквим окружењима.

Наведени сложени изазови захтевају приступ прилагођен сваком конкретном окружењу. Смернице наведене у наредном одељку представљају прилику за учење из постојећих добрих пракси и за развијање делотворних одговора на ове и друге изазове у области С/БНЕРВТ-а.

5. Обезбеђивање утицајне и делотворне улоге цивилног друштва у области С/БНЕРВТ-а: смернице и нове добре праксе

Свест о кључној улози цивилног друштва и активизма организација у заједници у области С/БНЕРВТ-а није довољна; неопходни су практични кораци за подстицање и омогућавање њихових напора, од укључивања у стратешко планирање на нивоу политика до подршке развоја и спровођења програма. Не постоји универзални оквир за ангажовање цивилног друштва у програмима у области С/БНЕРВТ-а или за креирање активности цивилног друштва; развој локалних решења је од суштинског значаја. Међутим, постоје заједнички изазови и фактори који се појављују у већини окружења и које би требало пажљиво размотрити.

5.1 Кључни изазови

Политички и правни простор - Насилни екстремизам је осетљива тема са комплексним безбедносним импликацијама. Актери цивилног друштва и организација у заједници који желе да допринесу С/БНЕРВТ-у немају увек неопходну политичку и правну слободу за делотворан рад. Неке организације цивилног друштва и експерти у овој области су изразили забринутост због онога што сматрају ограничењем простора за цивилно друштво у име безбедности, сигурности и борбе против тероризма.⁷¹ Нека законска ограничења и последице рада са појединцима који се суочавају са кривичним гоњењем због тероризма или издржавају казне због насилног екстремизма разумљива су и неизбежна. Међутим, понекад широко постављен законодавни оквир за борбу против тероризма у великој мери отежава актерима цивилног друштва да се ангажују око појединаца који су под највећим ризиком од терористичке радикализације или су већ радикализовани, због ризика да буду оптужени за пружање „значајне подршке“ тероризму.⁷² Ова ограничења доводе до смањивања опсега могућих интервенција. Што се више ограничења укљони и уведу се јаснији и транспарентнији правни и политички оквири за безбедно ангажовање у области С/БНЕРВТ-а, ангажовање актера цивилног друштва и актера у заједници биће шире и имаће већи утицај.

Укључивање на стратешком и политичком нивоу - Процес развијања стратегија у области С/БНЕРВТ-а и одговарајућих акционих планова пружа јединствену прилику за подстицање целокупног владиног и друштвеног одговора на насилни екстремизам. Експерти се слажу да је инклузиван процес исто толико важан као и сама стратегија. С обзиром на то да често постоје временска и ресурсна ограничења у развоју ових докумената који се односе на политике, могућа је тенденција прибегавања ономе што се понекад назива менталитетом „копирај и налепи“.⁷³ Ово може да подразумева усвајање јасно разумљивог језика и укључује приступе који могу да функционишу у различитим контекстима са различитим нивоима стручности и ресурса. Иста временска ограничења могу да лимитирају степен сарадње са цивилним друштвом на површне консултације након састављања нацрта стратегије. Овакав *post-factum* приступ вероватно неће донети делотворне резултате.

Стручњаци се у великој мери слажу да је предуслов за утицајну стратегију за С/БНЕРВТ детаљан и инклузиван приступ који подразумева укључивање независних актера цивилног друштва, посебно оних који су недовољно

71 *Barcelona Declaration: Plan of Action of the Euro-Mediterranean civil society to prevent all forms of violent extremism (Observatory to Prevent Extremist Violence, 2017)*

72 *Communities First: A blueprint for organizing and sustaining a global movement against violent extremism (Eric Rosand, the Prevention Project, 2016)*

73 *Ensuring an Inclusive Approach to the Development and Implementation of National P/CVE Action Plans: The role of civil society (The Prevention Project, 2017)*

заступљени, као главне компоненте у процесу нацрта стратегије. Укључивање независних ОЦД-ова у фази развоја стратегије не само да проширује разноликост стручњака и чини процес репрезентативнијим, већ и ствара прилику за значајну сарадњу владе и локалних актера. На крају, успешно спровођење сваке стратегије за С/БНЕРВТ и утицај интервенција влада и актера цивилног друштва биће у великој мери одређени ефективношћу одрживих партнерстава заснованих на поверењу, заједничкој визији и заједничкој сврси.

Адекватно и поуздано финансирање - С/БНЕРВТ је дугорочна инвестиција усмерена на проактивно решавање хроничних незадовољстава које насилне екстремистичке организације настоје да искористе. Ово је несумњиво сложен процес који захтева много ентузијазма и посвећености, као и стрпљење и поуздану подршку у виду финансирања и других ресурса. Међутим, стручњаци на терену често сматрају да нема довољно донаторског стрпљења ни финансијских средстава. Ово се првенствено манифестује кроз кратке периоде финансирања при чему се „ОЦД-ови често суочавају са периодима од три до шест месеци у којима морају спровести активности које захтевају дугорочну посвећеност успостављању релевантности и аутентичности на локалном нивоу и превазилажењу перцепције да међународни актери посматрају животе и заједнице особа погођених екстремизмом као „пројекат”.⁷⁴ Пилот програми су важни за тестирање нових и потенцијално иновативних приступа, али њихов дугорочнији утицај је неизбежно одређен доступношћу накнадних ресурса.

Осим тога, група донатора који издвајају средства за активности под вођством заједнице у области С/БНЕРВТ-а и даље је релативно ограничена на донаторе из западних земаља и међународне организације. Приватни сектор, упркос неповољном утицају терористичких активности на привреду, тек треба да покаже знаке подршке који превазилазе симболичне гестове. Изузетак може да буде технолошки сектор у ком компаније које се баве социјалним мрежама постепено улажу у спречавање злоупотребе својих платформи за терористичку радикализацију.⁷⁵ Веће укључивање цивилног друштва у ове напоре може да буде од узајамне користи.

Подршка за изградњу капацитета и реална очекивања - Делотворност и утицај одрживости активности у области С/БНЕРВТ-а под вођством цивилног друштва исто толико зависе од поузданог финансирања колико и од капацитета и стручности актера који их спроводе. Сасвим је разумљиво да међународни донатори, усмерени на резултате пројеката, преферирају доделу финансијских средстава за С/БНЕРВТ малом броју афирмисаних организација које су већ успешно испуњавале сложене

⁷⁴ ICAN Preventing Violent Extremism, *Protecting Rights and Community Policing: Why civil society and security sector partnerships matter* (2017)

⁷⁵ *Communities First: A blueprint for organizing and sustaining a global movement against violent extremism* (Eric Rosand, the Prevention Project, 2016)

захтеве у погледу подношења предлога пројеката и њиховог спровођења.⁷⁶ Иако на први поглед изгледа да овим приступом може да се повећа ефикасност коришћења ресурса и вероватноћа постизања успешних резултата, њиме се такође индиректно ограничавају могућности мање квалификованих и афирмисаних актера да почну да раде, стекну стручно знање и искуство и прошире групу стручњака који ће радити у будућности. Оваквим приступом такође се може занемарити могућност да актери који су највише афирмисани у погледу стручности нису увек и они који уживају највећи кредибилитет у угроженим заједницама.

Стручњаци се слажу да је пружање подршке за изградњу капацитета локалних партнера (не само кроз обуку, већ и кроз могућности укључивања у креирање и спровођење пројеката) оптималан правац деловања за постизање одрживих резултата. То захтева од донатора да буду отворенији ка прихватању ризика приликом доделе средстава неискусним корисницима, да поједноставе процедуре финансирања и да прилагоде своја краткорочна очекивања, узимајући у обзир ограничења у погледу стручности и комплексност реалности у којој грађанско друштво и активисти делују. Временом ће овај инклузивни приступ, праћен адекватним активностима чији је циљ изградња стручних капацитета, вероватно изнедрити способнију групу актера у области С/БНЕРВТ-а, који ће бити у бољој позицији да постигну највећи могући утицај краткорочних пројеката које финансирају донатори.

Неинструментализација - У знатној мери успех активности у области С/БНЕРВТ-а зависи од успостављања квалитетне сарадње и транспарентног партнерства између полиције, лидера заједнице и актера цивилног друштва. Ова партнерства су боља ако су заснована на сарадњи, пре него на директивности или експлоатацији. Правовремена пријава сумњивих терористичких активности и могућих претњи представља грађанску и законску обавезу свих грађана, али активности у које је укључено цивилно друштво и које су усредсређене на прикупљање обавештајних података и откривање претњи често су контрапродуктивне и могу да угрозе кредибилитет цивилног друштва и лидера заједнице у очима чланова тих заједница.⁷⁷

Лична безбедност и сигурност - Актери цивилног друштва који раде у области С/БНЕРВТ-а суочавају се са бројним изазовима, од чега су претње по њихову личну безбедност међу главним изазовима. Радећи са појединцима који су на путу ка терористичкој радикализацији или су већ извршили кривична дела везана за тероризам, активисти цивилног друштва и лидери заједнице се излажу великим личним ризицима. Важно је препознати да је простор у ком раде ретко неутралан, а да је често

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ *Returning Foreign Fighters and the Reintegration Imperative* (Holmer and Shtuni, United States Institute of Peace, 2017)

поларизован и нестабилан. Насилне екстремистичке мреже одговорне за врбовање и мобилизацију у терористичке организације често делују у посебно рањивим заједницама или затворима. Било да се супротстављају њиховим наративима или да покушавају да одвуку појединце од њиховог утицаја, активисти цивилног друштва и лидери заједнице директно изазивају и подривају нарочито опасне организације које насиље сматрају прихватљивим средством чак и у цивилном окружењу. Неопходно је проценити примереност, тренутак, степен и обим укључивања цивилног друштва у активности у области С/БНЕРВТ-а, као и предузети активне мере за ублажавање безбедносних ризика у координацији са органима за спровођење закона.⁷⁸ У појединим случајевима можда је најбоље не обележавати активности у области С/БНЕРВТ-а као такве, јер то може да буде не само контрапродуктивно, већ и небезбедно.

Локална динамика и социополитичка осетљивост - У данашњем глобализованом и међусобно повезаном свету, насилни екстремизам је све сложенија појава која произлази из динамичне интеракције између геополитичких фактора и веома контекстуалног скупа локалних услова, незадовољстава и околности. Према томе, решавање облика насилног екстремизма у локалној средини захтева опште разумевање његове транснационалне димензије и идеолошке природе, али и објективну и детаљну процену локалних покретача и динамике терористичке радикализације. У заједницама са веома политизованим етничким или верским идентитетима, које су можда у прошлости доживеле дискриминацију или насиље због различитости, насилни екстремизам може да се заснива на политичким, етничким или верским поделама. Програми морају бити креирани тако да не етикетирају нити стигматизују одређене групе, да не повећавају подељеност и да не погоршавају међуетничке тензије.

Мониторинг и евалуација делотворности програма - Мерење и доказивање делотворности програма и утицаја представљају важне компоненте сваког програма у области С/БНЕРВТ-а. Ово се не ради само ради оправдања коришћења и привлачења финансијских средстава, већ, што је још важније, ради процене утицаја. У случају С/БНЕРВТ-а, ово је посебан изазов из више разлога. Пре свега, радикализација која води ка тероризму је комплексан психосоцијални феномен који настаје услед деловања више фактора који су структурални и дубоко индивидуални. У иницијативама које се односе на превенцију, изузетно је тешко и недовољно уверљиво „мерити негативно“ или проценити да је НЕРВТ спречен због учешћа неке особе у одређеном програму превенције.⁷⁹

⁷⁸ *Countering violent extremism: A peacebuilding perspective* (Holmer, USIP 2013)

⁷⁹ *Measuring Up: Evaluating the impact of P/CVE programs* (Holmer, Bauman, Aryaeinejad, USIP, August 2018)

Ово је нарочито тешко за актере цивилног друштва и организације у заједници које често немају институционалне ресурсе за развој и/или примену јасно одређених параметара и метода процене. Ипак, неке постојеће праксе у области изградње мира и развоја могу да буду корисне у успостављању делотворних алата за евалуацију програма у области С/БНЕРВТ-а. Неке од ових пракси укључују: развијање јасних теорија промена, прикупљање података о стању пре спровођења програма, уважавање специфичности контекста, интегрисање како квантитативних, тако и квалитативних компоненти у процес евалуације.⁸⁰

5.2 Смернице и добре праксе

У даљем тексту следи непотпуна листа смерница и препорука које одражавају актуелно знање о улози коју цивилно друштво може да има у спречавању и борби против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму и о начинима на које владини актери могу подржати ову улогу. Листа је настала на основу прегледа релевантне литературе и анализе расположивих ресурса о најбољим праксама, укључујући оне које су развили ОЕБС, Уједињене нације, Глобални форум за борбу против тероризма (*GCTF*), платформа *Global Solution Exchange (GSX)* и Пројекат за превенцију. Друге коришћене ресурсе су развили: *Hedayah*, Међународна мрежа за акцију цивилног друштва (*ICAN*), Међународни центар за борбу против тероризма (*ICCT*) и Краљевски институт за безбедност Велике Британије (*RUSI*). Списак литературе садржи списак извора коришћених у изради овог водича.

1. Делотворне иницијативе у области С/БНЕРВТ-а под вођством цивилног друштва захтевају окружење у којем групе и актери цивилног друштва могу да обављају свој посао несметано и у складу са основним људским правима (праву на слободу изражавања, окупљања и удруживања). Ово захтева јавно и политичко признање важних улога које разнолико и широко цивилно друштво може да има у спречавању НЕРВТ-а.
2. Владини актери треба да олакшају укључивање цивилног друштва у комплетан спектар програма и развоја политика у области С/БНЕРВТ-а. Успостављањем партнерстава и платформи за сарадњу, владе могу да олакшају изградњу поверења у односу са цивилним друштвом и да боље интегришу њихово укључивање у активности у области С/БНЕРВТ-а.
3. Редовна сарадња са организацијама цивилног друштва може да се успостави путем договорених, флексибилних и одговорних мултиагенцијских механизма координације, као што су:

⁸⁰ *Improving the Impact of Preventing Violent Extremism Programming: A toolkit for design, monitoring and evaluation (UNDP and International Alert, 2018)*

- a. саветодавни одбори цивилног друштва ради бољег укључивања информација добијених од различитих актера (укључујући корисне податке о раном упозорењу и забринутости и незадовољства у заједници) у стратегију и политику у области С/БНЕРВТ-а и планирање које се односи на донаторе;
- б. центри за С/БНЕРВТ који подржавају и подстичу међународна истраживања, размену информација и размену добрих пракси;
- в. повремене округли столови и друге платформе за дијалог и изградњу поверења између владиних актера и актера цивилног друштва, уз укључивање, када је то могуће и потребно, представнике органа за спровођење закона;
- г. институционални савези са другим владама, као и са регионалним и мултилатералним организацијама, како би се олакшао дијалог и координисала акција у области С/БНЕРВТ-а, као што су заједничка израда и спровођење акционих планова и других кооперативних пројеката

АЛБАНИЈА: Успостављање платформе за сарадњу владе и цивилног друштва

У децембру 2017. године, Веће министара Албаније је основало Координациони центар за борбу против насилног екстремизма чиме је унапређен постојећи институционални оквир за борбу против насилног екстремизма (БНЕ), а позиција Националног координатора за БНЕ је добила бољу структурну подршку. Мисија Координационог центра је да развије капацитете различитих актера укључених у С/БНЕРВТ и промовише вредности толеранције и инклузије. Ово је Владин механизам који обећава и који је креиран да обезбеди координисано спровођење Националне стратегије против насилног екстремизма и одговарајућег акционог плана, те да промовише сарадњу са актерима цивилног друштва.

4. Владини актери треба да омогуће актерима и организацијама цивилног друштва који имају кредибилитет да се укључе у превенцију тако што ће проценити и уклонити правне, политичке и логистичке препреке за њихово деловање, посебно кроз:
 - a. активно олакшавање њиховог рада и обезбеђивање физичке заштите (посебно када цивилно друштво ради у просторима које оспоравају или у којима се налазе насилне екстремистичке организације), заштиту од узнемиравања и застрашивања, заштиту података, способност организовања, слободу путовања и учествовање на међународним конференцијама/радионицама

- (укључујући и поједностављивање поступака издавања виза) и независност у раду без уплитања власти;
- б. ублажавање финансијских препрека (нпр. међународно финансирање борбе против тероризма и политике спречавања прања новца) које могу да утичу на приступ цивилног друштва финансирању из екстерних извора и на самофинансирање, чиме се отежава њихова самоодрживост;
 - в. пружање подршке за изградњу капацитета (укључујући превођење, објављивање и/или дистрибуцију резултата/праксе); промовисање платформи за размену и интеракцију у релевантним областима, као што су развој, спречавање сукоба и изградња мира; пружање обуке о С/БНЕРВТ-у заинтересованим странама које имају корисну стручност у релевантним областима, али мало искуства у области превенције.

ОЕБС-ова иницијатива „Лидери против нетолеранције и насилног екстремизма” (*LIVE*): Изградња капацитета цивилног друштва

LIVE је ОЕБС-ов програм намењен изградњи капацитета цивилног друштва у подстицању отпорности заједнице на НЕРВТ. Креиране су три различите, интензивне обуке за младе, жене и лидере заједнице у подручју ОЕБС-а. Полазници су пажљиво одабрани на основу свог ангажовања у заједници и посвећености миру и толеранцији, а циљ обуке је усавршавање стручних вештина у кључним областима, као што су медијска писменост, критичко размишљање, утицај политике, стратешка комуникација, израда и евалуација пројеката, као и свест о безбедности. Након што добију информације о низу практичних примера, почетна средства и подршку стручних ментора, полазници развијају оригиналне, утицајне и релевантне пројекте намењене решавању питања покретача НЕРВТ-а у својим заједницама.

5. Партнерства између владиних актера и цивилног друштва могу да се ојачају и кодификују кроз:
 - а. прецизно дефинисање и раздвајање улога и одговорности међу владиним актерима и невладиним актерима/актерима цивилног друштва, са конкретним очекивањима и резултатима за све институције и актере који учествују у партнерству;
 - б. обучавање државних службеника са прве линије за сарадњу са невладиним актерима који имају релевантне улоге у оквиру С/БНЕРВТ-а;
 - в. препознавање које је компоненте програма у области С/БНЕРВТ-а најбоље препустити актерима цивилног друштва и препуштање

одговорности за такве иницијативе овим актерима без владиног мешања или манипулације.

6. Владини актери и афирмисани невладини актери треба да настоје да ангажују мање, не тако познате актере из цивилног друштва на локалном нивоу који имају доказану релевантну стручност, кредибилитет и ефикасност, те да изграде њихове капацитете и омогуће да се њихов глас боље чује. Ово се нарочито односи на оне који раде на кључним географским локацијама и са становништвом за које се зна да је рањиво. Треба препознати да потенцијално ефективним, локалним, ненасилним партнерима цивилног друштва може недостајати видљивост и доказано искуство у раду са владом и да се такође не морају слагати са неким аспектима званичних ставова владе о безбедности и другим питањима, али да ипак могу да буду продуктивни партнери. Владини актери треба да настоје да пронађу и ангажују и такве актере/организације, а не само оне који изгледају као „пријатељски расположени према влади”.
7. Употреба „секуритизованог“ језика и С/БНЕРВТ терминологије може да буде проблематична за неке актере цивилног друштва и да угрози њихову физичку безбедност и кредибилитет у локалној средини. Према томе, владе би требало да обрате пажњу на терминологију коју користе како би избегле удаљавање потенцијалних партнера.
8. Развој и одржавање независних локалних и регионалних мрежа цивилног друштва и других невладиних актера који се баве питањима С/БНЕРВТ-а пружају могућности за раст и сарадњу. Да би се такви напори подстакли треба:
 - а. развити локалне коалиције актера и организација грађанског друштва усмерених на С/БНЕРВТ који директно раде са заједницама и породицама;
 - б. укључити актере цивилног друштва из сродних области, као што су: трансформација сукоба; изградња мира; добро управљање; развој; политичко учешће; међуверски и интеркомунални дијалог; људска права, укључујући и права жена; активности младих и друге области релевантне за С/БНЕРВТ;
 - г. укључити стручњаке из других сектора, као што су ментално здравље, право и социјални рад, као и представнике академске јавности који имају практично искуство и подстицати смислене и одрживе размене знања и искустава са актерима цивилног друштва и креаторима политика.

ЦРНА ГОРА:

Изградња регионалне мреже цивилног друштва

„Заједнице на првом месту“ је регионална западнобалканска платформа цивилног друштва за С/БНЕРВТ коју води невладина организација (НВО) у Црној Гори, Форум МНЕ. Ова трогодишња иницијатива, коју је подржала Европска комисија, укључује организације цивилног друштва (ОЦД) из свих земаља региона и усмерена је на подстицање регионалне сарадње између ОЦД-ова и активиста у заједници који се баве С/БНЕРВТ-ом. Циљ платформе „Заједнице на првом месту“ је оснаживање актера цивилног друштва, укључујући младе, жене и верске организације у циљу повећања њихових капацитета, повећања ефикасности и одговорности и остваривања ефикаснијег утицаја на релевантне политике у области С/БНЕРВТ-а. Активности укључују: мапирање програма у области С/БНЕРВТ-а под вођством ОЦД-ова у региону, израду интерактивног веб сајта за размену добрих пракси, одржавање радионица за изградњу капацитета и менторске програме, као и креирање и спровођење програма доделе малих грантова (бесповратних средстава).

9. Приступити иницијативама на нивоу заједнице као дугорочним, одрживим и прилагодљивим стратегијама, а не као једнократним пројектима. Релевантни креатори политика и донатори могу да обезбеде ефективно коришћење средстава путем:
 - а. дозвољавања флексибилних периода финансирања како би се узело у обзир време потребно за споре процесе, као што су изградња видљивости и поверења, истраживачки рад и процена, те мониторинг и евалуација, као и путем толерисања неуспеха у постизању резултата у кратким периодима;
 - б. обезбеђивања накнадних финансијских средстава у средњорочном и дугорочном периоду за спровођење и проширење пројеката са доказаним успехом;
 - в. обезбеђивања финансирања основних активности, поред финансирања заснованог на пројекту, са циљем да оснаже цивилно друштво да одреди сопствене приоритете, усредреди се на основне мисије и структурално расте како би обезбедило дугорочну одрживост;
 - г. обезбеђивања да програми у области С/БНЕРВТ-а буду засновани на независним истраживањима и анализама, а не на интуитивним закључцима о томе шта би „требало“ да функционише;
 - д. укључивања локалних представника донатора у свим фазама креирања програма у области С/БНЕРВТ-а како би се обезбедила комуникација између донатора и оних који спроводе програме;
 - ђ. балансирања између потребног владиног прихватања иницијатива

- у области С/БНЕРВТ-а које финансирају донатори и приоритета пружања подршке саговорницима са највећим кредибилитетом и утицајем у маргинализованим заједницама.
- 10.** Нагласити изградњу локалних капацитета за квантитативна и квалитативна истраживања регионалних и демографских трендова у вези са активностима насилног екстремизма. Повезати цивилно друштво са академским истраживачима и другим релевантним партнерима када је то од користи и подстицати развој платформи и мрежа како би се олакшала дистрибуција резултата истраживања.

СРБИЈА: Подршка локалним истраживањима

Мисија ОЕБС-а у Србији подржава независно академско истраживање о темама везаним за НЕРВТ у Србији у циљу доприноса стручној литератури, давању подршке креирању програма и политика заснованих на доказима, те повећању броја истраживача који се баве овом темом. Објављен је јавни позив за подношење предлога како би се привукао широк спектар истраживачких идеја, а квалитет поднетих предлога је показао да истраживачи, нарочито истраживачи у Србији који су добро упознати са приликама у земљи, имају одлично, истанчано и софистицирано разумевање природе екстремизма у земљи. Подржано је девет истраживачких иницијатива, а структурирани процес стручног прегледа је омогућио да сваки аутор добије детаљне повратне информације.

- 11.** У ангажовању актера и организација цивилног друштва, креатори политика морају препознати кључну улогу младих као носилаца позитивних промена. Треба да настоје да истакну и усмере њихово укључивање, посебно младих из маргинализованих заједница, у доношење одлука релевантних за С/БНЕРВТ на свим нивоима увек када је то могуће. У партнерству са актерима и организацијама цивилног друштва, креатори политика треба да изграде капацитете иницијатива усмерених на младе и да их ојачају. Посебно треба подржати програме који промовишу оснаживање и вештине везане за лидерство, комуникацију и предузетништво. Обезбедити мале грантове, у сарадњи са привредом, ако је то могуће, за иницијативе у заједници које воде млади у области С/БНЕРВТ-а, посебно оне које се односе на маргинализоване групе и заједнице.
- 12.** Спроводити пројекте и иницијативе усмерене на младе кроз ОЦД-ове, и по потреби, кроз партнерства између приватног и јавног сектора, који имају за циљ да:

- а. обезбеде младима безбедне и неконтролисане просторе у којима ће се проактивно бавити проблемима, разговарати и водити дебате о питањима насилног екстремизма и другим друштвеним и политичким питањима, чак и ако су контроверзне природе;
- б. подстичу грађански и демократски ангажман младих како би се створили позитивни канали за решавање незадовољстава и успоставили омладински савети и слични механизми како би се обезбедило да се њихов глас чује на свим нивоима;
- в. пружају структуралну подршку младима, посебно онима који се суочавају са дискриминацијом у маргинализованим заједницама, као што су могућности за запошљавање и саветовање, приступ здравственим и социјалним услугама и психосоцијалној подршци и саветовању;
- г. промовишу учешће у спорту, уметности и другим рекреативним алтернативама које подстичу осећај заједништва и социјалног укључивања;
- д. подстичу поверење на нивоу заједнице између доносилаца одлука и младих жена и мушкараца, нарочито оних из мање заступљених група, кроз међугенерациски дијалог и активности и обуку за изградњу поверења, у оквиру наставних и ваннаставних програма. Едукатори, као и верски лидери и лидери заједнице, могу да имају корисну улогу у омогућавању таквих иницијатива.

Босна и Херцеговина:

Подршка програмима за младе и уметност

Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини је 2018. године била на челу иницијативе и такмичења за младе у којима је коришћена драмска уметност као делотворно комуникационо средство за сензибилизацију публике за проблем насилног екстремизма. Одабрано је 30-ак студената да учествују у две радионице одржане у Сарајеву и Бања Луци. Под вођством професора драмских уметности, током и након радионица, студенти су писали сценарије и креирали представе у којима су истражили различите процесе радикализације ка насилном екстремизму. Креативни процес ученика је био заснован и на истраживању теме злочина из мржње и инцидента мотивисаних предрасудама, као и психолошких аспеката радикализације ка насилном екстремизму итд. Четири студентске екипе са универзитета у Сарајеву и Бања Луци и из Сарајевске школе за науку и технологију победиле су на такмичењу и извеле су своје победничке представе пред публиком у оквиру догађаја који је Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини одржала почетком 2018. године.

- 13.** Укључити доносиоце одлука у области просвете на свим нивоима у дијалог о С/БНЕРВТ-у и ојачати њихове капацитете за планирање и спровођење релевантних програма у сарадњи са актерима цивилног друштва. Иницијативе могу да обухвате:
- а. реформу наставних планова и програма у којима ће се узети у обзир најбоље праксе у погледу интеграције нових заједница мањина/миграната, са циљем смањивања перцепције маргинализованости и дискриминације;
 - б. оснаживање младих да покрећу иницијативе ширења позитивних алтернативних порука и контранаратива и да стварају нове који ће помоћи да се промене, дискредитују и одбаце идеје о насилном екстремизму;
 - в. спровођење програма едукације о безбедном коришћењу интернета и медијског описмењивања како би ученици научили да препознају и одбаце насилне екстремистичке наративе и да истовремено промовишу наративе засноване на људским правима, толеранцији и демократским вредностима.
- 14.** Креатори политика такође треба да препознају улогу жена и девојака као кључних актера и носилаца позитивних промена у програмима у области С/БНЕРВТ-а и да нагласе важност укључивања жена (и ОЦД-ова усмерених на жене) у свим фазама и нивоима одлучивања у вези са С/БНЕРВТ-ом. У партнерству са ОЦД-овима, креатори политика треба да:
- а. изграде капацитете и подрже локално власништво ОЦД-ова које воде жене и који се баве женама, нпр. организације које се баве правима жена, како би се укључили у активности превенције насилног екстремизма и одговора на њега на начин који је прилагођен околностима у одређеном окружењу; треба да обезбеде да такве групе имају приступ ресурсима и физичкој безбедности, те да се њихови гласови чују на свим нивоима на којима се креира политика;
 - б. обезбеде да се приликом креирања политика и програма у области С/БНЕРВТ-а узме у обзир и укључи родна динамика у НЕРВТ-у и да имају за циљ да спрече и решавају директне и индиректне утицаје насилног екстремизма и тероризма на жене и девојке. Жене и девојке имају јединствене улоге у насилном екстремизму, а креатори политика треба да улажу у истраживања на локалном нивоу како би боље разумели релевантну динамику заједнице;
 - в. подрже обуке за жене, посебно у друштвено прихватљивим и безбедним просторима који оснажују учеснице, како би препознале и одговориле на НЕРВТ са својих јединствених и моћних позиција мајки, жена и важних личности у заједници. Жене могу да имају капацитет за рано упозоравање, а да им ипак недостају неопходни алати или подршка да поступе на одговарајући начин.
 - г. укључе мушкарце и младиће у активности увођења родне перспективе. Као извори утицаја у заједницама и породицама, мушкарци могу да помогну у обликовању културолошких наратива, концепата мушкости и наратива који се супротстављају насилној

екстремистичкој идеологији, а такође су кључни партнери у програмима заснованим на породици.

- д. обезбеде да у програме за ширење алтернативних наратива и контранаратива буде укључена родна перспектива, посебно кроз укључивање жена и ОЦД-ова који се баве женама у развој и покретање иницијатива за слање релевантних порука, а нарочито треба да се баве улогом жена као релевантних актера у борби против насилног екстремизма.

Бивша Југословенска Република Македонија: Спровођење програма усмерених на жене

Модел „Мајке школе“ су креирале и унапредиле невладине организације (НВО) „Жене без граница“ као иновативни и конструктивни приступ изградњи капацитета мајки да разумеју, препознају и ублаже ране знакове подложности радикализацији код своје деце. Овај модел је успешно примењен у више од десет земаља током протекле деценије, а 2017. године је реализован у сарадњи са локалним партнерима у Скопљу. Програм не само да гради самопоуздање учесника и побољшава вештине родитељства, већ такође ствара безбедан простор у којем жене могу отворено да разговарају и баве се осетљивим питањима.

- 15.** Утицајни и истакнути лидери заједнице и верски лидери добро разумеју своје заједнице и имају директан приступ тим заједницама као њихови чланови. Креатори политика, у сарадњи са другим актерима и организацијама цивилног друштва, треба да се потруде да ангажују такве личности као кључне partnere у спречавање насилног екстремизма. Они треба да:
- а. изграде свест о С/БНЕРВТ-у међу верским лидерима и лидерима заједнице (посебно женама које су духовне саветнице и које могу да имају јединствен приступ женама у рањивим заједницама), подстичући их да пруже смернице заједницама и породицама за јачање отпорности на НЕРВТ;
 - б. оснаже верске лидере и лидере заједнице да створе платформе (као што су платформе за размену информација међу младим теолозима) за верски и међуверски дијалог којим се промовише толеранција и разумевање међу заједницама, и треба да реше питање разлика тамо где оне постоје; треба да промовишу дијалог и сарадњу међу локалним међуверским мрежама, дискутују о питањима у вези за С/БНЕРВТ-ом и промовишу укључивање припадника свих вероисповести;
 - в. подстичу, ако је могуће, релевантне верске лидере и лидере заједнице да промовишу изградњу поверења и сарадњу између

- породица и локалних власти; ова сарадња треба да буде успостављена на основу безбедности заједнице, како би се избегло „инструментализовање“ односа са лидерима заједнице и, као последица тога, њихово потенцијално отуђење од заједница;
- г. искористе релевантне државне партнере и партнере из цивилног друштва да понуде верским лидерима обуку о решавању сукоба и стратегијама комуникације како би се супротставили говору мржње и насилним екстремистичким идеологијама и да би решавали неслагања на нивоу заједнице и на индивидуалном нивоу;
- д. подстичу верске лидере да преносе ненасилне наративе у циљу дискредитовања насилно-екстремистичких наратива, нарочито у сарадњи са медијским кампањама цивилног друштва о С/БНЕРВТ-у;
- ђ. укључују верске лидере и друге релевантне лидере заједнице у иницијативе за изградњу поверења између влада и заједница, као што су повремене округли столови, како би се подстакла сарадња, размена информација и развој капацитета.⁸¹

КОСОВО⁸¹: Ангажовање верских лидера и младих у међуверском дијалогу

У новембру 2017. године, Мисија ОЕБС-а на Косову је повела 50 средњошколаца, косовских Албанаца из општине Качаник у обилазак значајних верских објеката у историјском граду Призрену. Призрен, у којем се налазе неки од најбоље очуваних споменика културе који припадају различитим цивилизацијама и религијама, представља аутентичан пример верске разноликости и хармоније. Заједно са групом од 25 младих људи из различитих етничких заједница у Призрену, млади из Качаника су се придружили разговорима са представницима Исламске заједнице, Српске православне цркве, Католичке цркве, реда Халвети Суфи, Јеврејске заједнице и Протестантске цркве, као са и замеником министра културе, омладине и спорта и шефом Мисије ОЕБС-а на Косову. Већина учесника програма из Качаника никада нису посетили верске објекте који припадају другим религијама нити су разговарали са верским лидерима других религија. Овај разговор им је пружио драгоцену прилику да сазнају више о својим суседима и људима у њиховим заједницама и да стекну већи увид у културно и верско наслеђе земље. Остали пројекти усмерени на промовисање међуверског дијалога и поштовања различитости током година, као кључне области рада ОЕБС-а на Балкану, укључују студијске посете историјским и верским објектима, међуверски камп за младе и јуниорски кошаркашки турнир.

⁸¹ Свако помињање Косова у овом тексту, било да се ради о територији, институцијама или становништву, треба у потпуности схватити у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација.

- 16.** Приватни сектор (укључујући корпоративне и приватне донаторе, као и велика и мала предузећа) такође може да послужи као конструктивни актер у области С/БНЕРВТ-а. Да би се искористиле његове компаративне предности, креатори политика треба да:
- а. подстичу корпоративне/приватне инвестиције у активности цивилног друштва и под вођством заједнице у области С/БНЕРВТ-а, као и сарадњу са овим актерима, по потреби. Пројекти корпоративне друштвене одговорности, стручност у области брендирања и маркетинга, као и приватне филантропске активности, могу се ефективно и брзо мобилисати како би подржали иницијативе у области С/БНЕРВТ-а које би иначе наишле на бирократске препреке ако би се тражило финансирање од стране државних органа.
 - б. усвоје приступ укључивања целокупног друштва, односно више актера у слање алтернативних порука на мрежи и изван ње, нарочито користећи сектор информационо-комуникационих технологија у сарадњи са другим релевантним актерима цивилног друштва и на основу информација које они пружају.
- 17.** Медији могу да буду позвани и подстакнути да промовишу циљеве С/БНЕРВТ-а тако што ће преносити глас заједнице и одговорно извештавати о догађајима у вези са тероризмом. Да би искористили ове могућности, креатори политика треба да:
- а. подстичу и подржавају професионалне медије и платформе друштвених мрежа ради одржавања одговорне и конструктивне улоге у С/БНЕРВТ-у у консултацији са заједницама (а посебно њиховим најнефективнијим и најутицајним гласницима) и владиним /невладиним актерима;
 - б. оснаже представнике медија, путем телевизије, радија и интернета, да шире позитивне поруке које потичу из заједнице, као и да пруже подршку и повећају видљивост локалних иницијатива у области С/БНЕРВТ-а;
 - в. сарађују са медијима и обезбеде обуку новинара која је неопходна за подстицање објективног извештавања о догађајима у вези са насилним екстремизмом; такође треба да промовишу толеранцију и поштовање свих култура, те да обезбеде видљиво извештавање о примерима позитивне сарадње са иницијативама младих које потичу из заједнице.

ОЕБС-ова кампања „Уједињени у спречавању насилног екстремизма” (OSCE #UnitedCVE):
Употреба друштвених мрежа за промовисање алтернатива НЕРВТ-у

ОЕБС је покренуо кампању стратешке комуникације #UnitedCVE у 2015. години у циљу стварања онлајн заједнице младих људи, практичара, креатора политика и истраживача који би се супротстављали нетолеранцији и насилном екстремизму, као и ради постизања већег ефекта активности превенције јачања свести. У оквиру кампање представљено је преко 40 кратких видео записа о локалним праксама С/БНЕРВТ-а у подручју ОЕБС-а, са посебним нагласком на пројекте и иницијативе које воде млади. Кампања је обухватила више од 44 милиона људи путем главних платформи друштвених мрежа, укључујући Твитер, Инстаграм и Фејсбук.

6. Закључак

Разумевање драгоцене улоге цивилног друштва у спречавању и борби против НЕРВТ-а представља важан први корак ка развоју холистичких и свеобухватних стратегија за решавање безбедносне претње коју представља насилни екстремизам. Сврха овог водича је да помогне у унапређењу ових идеја и да пружи конкретне предлоге и примере о томе како успоставити плодносно радне односе између владиних актера и цивилног друштва и како развити утицајне програме у области С/БНЕРВТ-а у заједници. Од суштинског је значаја да цивилно друштво добије своје место у законодавном оквиру, политичку подршку, финансијске ресурсе и практична упутства да би успело у свом раду, те да се његова улога сматра неопходном за унапређење мира и безбедности. Програми у области С/БНЕРВТ-а су дугорочни и сложени подухвати, а њихов успех у великој мери зависи од даљег промовисања добрих пракси и размене знања и ресурса у различитим окружењима. Сврха водича је да допринесе овој теми и нагласи ОЕБС-ову посвећеност пружању подршке улози коју цивилно друштво може да има (и има) у стварању сигурнијих и отпорнијих заједница.

Листа одабраних ОЕБС-ових публикација

Chairmanship's Perception Paper: Recommendations from the 2017 OSCE-wide Counter-Terrorism Conference on 'Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism' (May 2017) [Документ са председавања: Препоруке са конференције о борби против тероризма на нивоу ОЕБС-а из 2017. године „Спречавање и борба против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму“ (мај 2017)]

Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: Ideas, Recommendations, and Good Practices from the OSCE Region (Peter Neumann, OSCE, 2017) [Борба против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму: Идеје, препоруке и добре праксе у подручју ОЕБС-а (Peter Neumann, ОЕБС 2017)]

Ministerial Council Declaration on Strengthening OSCE Efforts to Prevent and Counter-Terrorism (MC.DOC/1/16) [Декларација Министарског савета ОЕБС-а о јачању напора ОЕБС-а у спречавању и борби против тероризма (MC.DOC/1/16)]

Ministerial Council Declaration on Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism (MC.DOC/4/15) [Декларација Министарског савета ОЕБС-а о спречавању и борби против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму (MC.DOC/4/15)]

Ministerial Council Declaration on Reinforcing OSCE Counter-Terrorism Efforts in the Wake of Recent Terrorist Attacks (MC.DOC/3/15) [Декларација Министарског савета ОЕБС-а о јачању напора ОЕБС-а у борби против тероризма након недавних терористичких напада (MC.DOC/3/15)]

Ministerial Council Declaration on the OSCE Role in Countering the Phenomenon of Foreign Terrorist Fighters in the Context of the Implementation of United Nations Security Council Resolution 2170 (2014) and 2178 (2014) (MC.DOC/5/14) [Декларација Министарског савета ОЕБС-а о улози ОЕБС-а у борби против појаве страних терористичких бораца у контексту примене Резолуције 2170 (2014) и Резолуције 2178 (2014) Савета безбедности Уједињених нација (MC.DOC/5/14)]

Ministerial Council Declaration on Strengthening Co-ordination and Coherence in the OSCE's Efforts to Address Transnational Threats (OSCE, MC.DEC/9/11) [Декларација Министарског савета ОЕБС-а о јачању координације и кохеренције у напорима ОЕБС-а у решавању питања транснационалних претњи (ОЕБС MC.DEC/9/11)]

Consolidated Reference for OSCE Anti-terrorism Efforts [Обједињене информације о ОЕБС-овим напорима у борби против тероризма]

Overview of OSCE Counter-terrorism-related Commitments [Преглед обавеза у вези са борбом против тероризма које су преузете у оквиру ОЕБС-а]

Factsheet of the OSCE Action against Terrorism Unit [Информације о ОЕБС-овој Јединици за борбу против тероризма]

OSCE Parliamentary Assembly Berlin Declaration: Resolution on Preventing and Countering Terrorism and Radicalization and Violent Extremism that Lead to Terrorism (2018) [Берлинска декларација Парламентарне скупштине ОЕБС-а: Резолуција о спречавању и борби против тероризма и радикализације и насилног екстремизма који воде ка тероризму (2018)]

OSCE Parliamentary Assembly Resolution on Strengthening the Role of Civil Society in the OSCE Region (Istanbul Declaration 2013) [Декларација Парламентарне скупштине ОЕБС-а о јачању улоге цивилног друштва у подручју ОЕБС-а (Истанбулска декларација, 2013)]

Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach (OSCE and ODIHR, 2014) [Спречавање и борба против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму: Приступ путем рада полиције у заједници (ОЕБС и ОДИХР, 2014)]

Security Days: Building bridges - promoting dialogue to prevent radicalization and violent extremism (OSCE, 2015) [Дани безбедности: Изградња мостова – промовисање дијалога у циљу спречавања радикализације и насилног екстремизма (ОЕБС, 2015)]

The Role of Civil Society in Preventing Terrorism (ODIHR 2007) [Улога цивилног друштва у спречавању тероризма (ОДИХР, 2007)]

“Youth and the Prevention of Violent Extremism” Workshops in Western Europe, Black Sea region, South-Eastern Europe, North Africa and Central Asia – Recommendations for Policy Makers (OSCE, 2017) [Радионице у Западној Европи, регији Црног мора, Југоисточној Европи, Северној Африци и Средњој Азији „Млади и превенција насилног екстремизма“ – Препоруке за креаторе политика (ОЕБС, 2017)]

Youth Engagement to Counter Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: Report on findings and recommendations (OSCE Secretariat and ODIHR, 2012) [Ангажовање младих у борби против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму: Извештај о резултатима и препоруке (Секретаријат ОЕБС-а и ОДИХР, 2012)]

Women and Terrorist Radicalization Final Report (OSCE Secretariat and ODIHR Expert Roundtables, 2011) [Жене и терористичка радикализација - финални извештај (Секретаријат ОЕБС-а и ОДИХР-ови експертски округли столови, 2011)]

Workshop Recommendations on Supporting Civil Society Initiatives to Empower Women's Roles in Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism (OSCE and GCTF, 2015) [Препоруке са радионице за подршку иницијативама цивилног друштва за оснаживање улоге жена у борби против насилног екстремизма и радикализације који воде ка тероризму (ОЕБС и GCTF, 2015)]

Литература

Beutel, A., START, From WWI to ISIS, Using Shame and Masculinity in Recruitment Narratives (2016)

Center for Strategic and International Studies, Concept and Definition of Civil Society Sustainability (2017) for strategy development (2000)

Centre for Civil Society, London School of Economics and Political Science, Report on Activities (July 2005–August 2006)

Centre for Strategic and International Studies (CSIS), Turning Point: A new comprehensive strategy for countering violent extremism (November 2016)

Centre on Global Counter-terrorism Co-operation, Mightier than the sword? The role of the media in addressing violence and terrorism in South Asia (2013)

Cortright et al., Friend Not Foe: Opening spaces for civil society engagement to prevent violent extremism (2011)

Council of Europe Presidency, Revised EU Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism (2014)

Council of the European Union, Council Conclusions on EU External Action on Counter-Terrorism, General Secretariat of the Council (19 June 2017)

Eisenman, D.P. and Flavahan, L. Canaries in the coal mine: Interpersonal violence, gang violence, and violent extremism through a public health prevention lens (2017)

EPRD Policy & Development, Mapping Study of Civil Society Organizations in BiH (2016)

Global Center on Cooperative Security, Going Local: Supporting Community-Based Initiatives to Prevent and Counter Violent Extremism in South and Central Asia (2017)

Global Counterterrorism Forum, Ankara Memorandum on Good Practices for a Multi-Sectoral Approach to Countering Violent Extremism (2013)

Global Counterterrorism Forum, Good Practices on Community Engagement and Community-Oriented Policing as Tools to Counter Violent Extremism (2013)

Global Counterterrorism Forum, Good Practices on Women and Countering Violent Extremism (2015)

Global Counterterrorism Forum, Marrakech Memorandum on Good Practices for a More Effective Response to the FTF Phenomenon (2014)

Global Counterterrorism Forum, Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders (2012)

Global Counterterrorism Forum, The Role of Families in Preventing and Countering Violent Extremism: Strategic recommendations and programming options (2016)

Global Counterterrorism Forum, Zurich-London Recommendations on Preventing and Countering Violent Extremism and Terrorism Online (2017)

Global Solutions Exchange, 10 Reasons Why Civil Society is an Ally and Not an Adversary in the Struggle against Violent Extremism (2017)

Global Solutions Exchange, Improving PVE Practice: 10 Steps to Designing and Implementing Inclusive National Action Plans to Prevent Violent Extremism (2018)

Global Solutions Exchange, Innovations in Civil Society and Other Locally-Led Efforts to Prevent Violent Extremism (2017)

Global Solutions Exchange, Recommendations on Donor Engagement with Civil Society on Preventing Violent Extremism (2017)

Global Solutions Exchange, Improving PVE Practice: 10 Steps to Strengthening Rehabilitation and Reintegration Efforts for Terrorism Offenders, Returning Foreign Terrorist Fighters, and Victims of Violent Extremism (2017)

Hedayah and the Global Center on Cooperative Security, A Man's World? Exploring the roles of women in countering terrorism and violent extremism (2016)

Hedayah Center, Guidelines and Good Practices: Developing National P/CVE Strategies and Action Plans (2016)

Holmer, G. United States Institute of Peace (USIP), Countering violent extremism: A peacebuilding perspective (2013)

Holmer, G. and Shtuni, A., United States Institute of Peace (USIP), Returning Foreign Fighters and the Reintegration Imperative (2017)

Idris, I. and Abdelaziz, A., GSDRC, Women and Countering Violent Extremism (2017)

International Civil Society Action Network (ICAN), Preventing Violent Extremism, Protecting Rights and Community Policing: Why civil society and security sector partnerships matter (2017)

International Criminal Court, Engaging Civil Society in Countering Violent Extremism: Experiences with the United Nations Global Counter-Terrorism Strategy (The Hague, 2012)

Kosovo Civil Society Foundation, “Monitoring Matrix on enabling environment for civil society development” (2016)

Mandaville, P. and Nozell, M., United States Institute of Peace (USIP), Engaging Religion and Religious Actors in Countering Violent Extremism (2017)

National Security Preparedness Group, Bipartisan Policy Center, Preventing Violent Radicalization in America (2011)

New Perspectives on South-Eastern Europe, Civil Society and Transitions in the Western Balkans (2013)

Observatory to Prevent Extremist Violence, Barcelona Declaration – Plan of Action of the Euro-Mediterranean civil society to prevent all forms of violent extremism (2017)

Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women, UN Women, Gender mainstreaming: Strategy for promoting gender equality (2001)

OSCE and The Prevention Project, Civil Society Day – OSCE-wide Counter-Terrorism Conference Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism (2017)

Ougaard, M. and Higgott, R., ed., Routledge Studies in Globalization, Towards a Global Polity: Future trends and prospects (2002)

RAN Communication and Narratives (C&N) and RAN Deradicalisation and Desocialisation (EXIT), Dos and Don'ts of Involving Formers in PVE/CVE Work (2017)

RUSI and the Prevention Project, CVE Practitioner Workshop: Opportunities and Challenges for Civil Society in Pushing Back against Violent Extremism (2016)

Schanzer, D., Kurzman, C., Toliver, J. and Miller, E., National Criminal Justice Reference Service(NCJRS), The Challenge and Promise of Using Community Policing Strategies to Prevent Violent Extremism: A call for community partnerships with law enforcement to enhance public safety, Final Report (2016)

Scholte, J.A., Global Civil Society: Changing the world? (1999)

Shtuni, A., United States Institute of Peace (USIP), Dynamics of Radicalization and Violent Extremism in Kosovo (2016)

The German Marshall Fund of the United States, Supporting Civil Society in Eastern Europe and the Western Balkans (2018)

The Prevention Project, Communities First: A blueprint for Organizing and Sustaining a Global Movement against Violent Extremism (2016)

The Prevention Project, Ensuring an Inclusive Approach to the Development and Implementation of National P/CVE Action Plans: The role of civil society (2017)

United Nations Development Programme (UNDP) and International Alert, Improving the Impact of Preventing Violent Extremism Programming: A toolkit for Design, Monitoring and Evaluation (March 2018)

United Nations Development Programme (UNDP), Public Pulse Analysis Perceptions of Civil Society in Kosovo (2016)

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Preventing Violent Extremism through Education: A guide for policy-makers (2017)

United Nations General Assembly Seventieth Session, Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General (A/A/70/674)

United Nations, United Nations Security Council Resolution 1325 (2000) (2000, S/RES/1325)

United Nations, United Nations Security Council Resolution 2242 (2015) (2015, S/RES/2242)

United States Agency for International Development (USAID), President's Emergency Plan for Aids Relief (PEPFAR) and YouthPower, Promising Practices in Engaging Youth in Peace and Security and P/CVE (2017)

United States Agency for International Development (USAID), 2016 Civil Society Organization Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia (2017)

U.S. Department of State and United States Agency for International Development (USAID), Joint Strategy on Countering Violent Extremism (2016)

United States Institute of Peace (USIP), Measuring Up: Evaluating the impact of P/CVE Programs (August 2018)

United States Institute of Peace (USIP), Taking Stock: Analytic tools for understanding and designing P/CVE Programs (August 2018)

World Economic Forum, Digital Wildfires in a Hyperconnected World (2013)

**Организација за европску
безбедност и сарадњу**

Wallnerstrasse 6
A-1010 Vienna, Austria
Tel.: +43 1 514 360

pm@osce.org
www.osce.org

Follow OSCE

Организација за европску
безбедност и сарадњу